

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Jakub Vojáček

**Problematické aspekty českého trestního práva z
hlediska jeho souladu s právními principy**

Diplomová práce

Olomouc 2022

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Problematické aspekty trestněprávní úpravy ČR z hlediska jejího souladu s právními principy* vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 28. 11. 2022

Jakub Vojáček

Poděkování:

Tímto děkuji vedoucímu své diplomové práce, JUDr. Petru Osinovi, Ph. D., za odborné vedení a cenné rady a doporučení, které mi po celou dobu jejího zpracování poskytoval.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Úloha trestního práva při realizaci a ochraně právních principů ..9	
1.1 Společenský význam trestního práva z hlediska zabezpečování a ochrany právních principů	9
1.2 Zásady trestního práva hmotného jakožto korektiv trestněprávní úpravy	11
1.2.1 Obecně k zásadám trestního práva hmotného	11
1.2.2 Zásada subsidiarity trestní represe	11
1.2.3 Zásada zákonnosti (<i>nullum crimen sine lege</i>)	13
1.2.4 Zásada humanismu	15
1.2.5 Zásada individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný čin a zásada odpovědnosti za zavinění	16
1.2.6 Zásada souběžné nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob a zásada přechodu trestní odpovědnosti na právní nástupce právnické osoby	18
1.3 Vztah trestního práva a spravedlnosti.....	19
1.3.1 K problematice spravedlnosti obecně	19
1.3.2 Význam trestního práva z hlediska zachování a ochrany spravedlnosti...23	
1.4 Vztah trestního práva a morálky	25
1.4.1 K morálce obecně - pojem, obsah, význam	25
1.4.2 Vztah trestního práva a morálky	31
2 Metodika posuzování souladu trestněprávních norem s právními principy	33
2.1 K metodám právně-filozofické argumentace obecně	34
2.2 Test proporcionality jako příkaz k optimalizaci trestněprávních norem.....	37
2.2.1 K metodám poměrování právních principů obecně.....	37
2.2.2 Test proporcionality - postup při aplikaci, struktura.....	39
3 § 25 TZ (úplné vyloučení dětí mladších 15 let z trestní	

odpovědnosti)	44
3.1 Základní teoretická východiska, komparace odborných názorů	44
3.2 Aplikace testu proporcionality	47
3.2.1 Skutkový stav fiktivní právní situace, podmínka legality omezení právních principů.....	47
3.2.2 Vhodnost, potřebnost a přiměřenost zásahu v užším smyslu.....	49
4 § 28 TZ (krajní nouze jako okolnost vylučující protiprávnost)....	54
4.1 Zákonné podmínky jednání v krajní nouzi a způsob jejich interpretace v rozhodovací praxi.....	55
4.1.1 Pojem jednání v krajní nouzi, podmínka subsidiarity.....	55
4.1.2 Podmínka proporcionality - vymezení, interpretace v nauce i právní praxi.....	57
4.2 Aplikace testu proporcionality.....	58
4.2.1 Skutkový stav fiktivní právní situace, podmínka legality zásahu veřejné moci.....	58
4.2.2 Psychický stav jednajícího, právní principy omezené rozhodnutím soudu.....	59
4.2.3 Vhodnost, potřebnost a přiměřenost zásahu v užším smyslu.....	61
Závěr	64
Seznam použitých zdrojů.....	66
Abstrakt.....	71

Seznam použitých zkratk

- PO** Právnícká osoba
- LZPS** Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 ze dne 16. 12. 1992, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR
- TZ** Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ZSM** Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- TOPO** Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
- OZ** Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ÚS** Ústavní soud ČR
- ESLP** Evropský soud pro lidská práva
- ČR** Česká republika
- ČSSR** Československá socialistická republika

Úvod

Jak napovídá již název mnou zvoleného tématu této diplomové práce, který zní *Problematické aspekty českého trestního práva z hlediska jeho souladu s právními principy*, rozhodl jsem se v ní věnovat problematice aktuálně účinné trestněprávní úpravy ČR ve světle právních principů, resp. zaměřit se v ní na určité domněle problematické body současného českého trestního práva hmotného z hlediska požadavku náležité ochrany právních principů a zabezpečení jejich zachování a realizace v trestněprávních vztazích.

Pro takové moje rozhodnutí existuje hned několik zásadních důvodů, mezi nimiž dominuje především mimořádný společenský význam trestního práva jako právního odvětví. Hlavním účelem trestního práva je totiž ochrana společnosti před společensky vůbec nejkodlivějšími protiprávními činy, které zákonodárce explicitně označuje jako činy trestné a které taxativně vymezuje v trestním zákoně. Trestní právo tedy poskytuje nutnou ochranu určitým společenským vztahům, zájmům a hodnotám, které patří mezi vůbec nejdůležitější společenské statky a které jsou vzhledem ke svému obrovskému významu chráněny i na ústavněprávní úrovni, a to pouze v nejzávažnějších případech jejich porušení či ohrožení, kdy jim žádné mimotrestní prostředky již nejsou způsobilé zajistit dostatečnou ochranu.

Jelikož požadavek ochrany výše uvedených esenciálních společenských hodnot vychází již ze samotných pojmových znaků demokratického právního státu (lze tedy říci z jeho podstatných náležitostí), je naprosto samozřejmý jejich přirozenoprávní původ (veřejná moc tedy jejich existenci nemůže konstituovat, pouze ji deklaruje a legislativními prostředky zabezpečuje jejich řádnou ochranu), a nelze tak ani v nejmenším pochybovat o jejich velmi úzké vazbě na právní principy jakožto vůdčí hodnotové ideje právního řádu, a v některých případech dokonce v zásadě ztotožnění se s nimi. Je tak naprosto zřejmé, že trestní právo jako právní odvětví sehrává naprosto zásadní roli při realizaci a ochraně právních principů.

Já osobně se však domnívám, že jak obecná, tak zvláštní část českého trestního zákoníku obsahuje určitá ustanovení, která jsou z hlediska požadavku zachování, ochrany a realizace právních principů velmi sporná, či dokonce pochybná. A jelikož je vzhledem k výše uvedeným skutečnostem velmi nežádoucí, aby zrovna trestní právo v tomto ohledu jakýmkoli způsobem selhávalo, jsem se rozhodl tuto diplomovou práci zasvětit právně-teoretické a

právně-filozofické analýze vybraných problematických ustanovení trestního zákoníku a návrhům jejich vhodnější legislativní formulace, resp. pokud z povahy věci nebude v daném případě možné takový návrh vznést, obecně vhodnějšího legislativního ošetření daného problému tak, aby se příslušné ustanovení v rámci možností alespoň co nejvíce přiblížilo ke své podle mého názoru žádoucí podobě z hlediska ochrany právních principů a jejich zabezpečení.

Diplomová práce se bude skládat ze čtyř kapitol. Úvodní kapitola bude převážně teoretického a popisného charakteru, bude v ní tudíž jednoznačně dominovat základní popisný postup. Budu v ní postupovat typickým způsobem od nejobecnějších problematik k problematikám konkrétním. Budu se v ní tedy věnovat problematice vztahu trestního práva a právních principů, přičemž se nejprve v obecné rovině zaměřím na úlohu trestního práva při realizaci a ochraně právních principů, posléze se budu zabývat zásadami trestního práva hmotného jakožto specifickým druhem právních principů a následně budu svoji pozornost koncentrovat na tematiku trestního práva ve světle konkrétních stěžejních právních principů, jeho vztahu vůči nim a způsobů, kterými zajišťuje jejich řádnou ochranu. Konkrétně se bude jednat zejména o morálku a spravedlnost včetně jejich nejrůznějších komponentů, dále lidská práva a příbuzné základní hodnoty demokratické společnosti.

Nadcházející kapitoly poté již naopak budou výhradně praktického (výzkumného a analytického) charakteru. V kapitole druhé se sice ještě budu zaměřovat na problematiku základních metod právně-filozofické argumentace včetně vymezení pojmu a struktury testu proporcionality (viz dále), která je převážně teoretické povahy, ve zbývajících částech práce se však budu již věnovat podrobnému rozboru vybraných ustanovení českého trestního zákoníku, která považuji za problematická z hlediska jejich souladu s právními principy, resp. z hlediska naplnění požadavku zabezpečení jejich náležité ochrany a realizace jak při tvorbě pozitivněprávních norem, tak při jejich aplikaci.

V rámci odůvodňování svých závěrů o rozporu příslušných analyzovaných ustanovení s právními principy budu používat především právně-teoretické argumenty, které budou mnohdy mít určité styčné plochy s argumenty ústavněprávními (konkrétně se bude jednat zejména o metodu proporcionality). Výstupem každého takového rozboru poté bude návrh vhodnějšího legislativního řešení dané otázky, případně vhodnějšího způsobu interpretace daného ustanovení tak, aby bylo podle mého názoru dosaženo jeho shody s právními principy, event. alespoň co možná nejvyšší míry shody, není-li úplná shoda možná.

1 Úloha trestního práva při realizaci a ochraně právních principů

1.1 Společenský význam trestního práva z hlediska zabezpečování a ochrany právních principů

Trestní právo je veřejnoprávním odvětvím s naprosto zásadním společenským významem. Jeho hlavním účelem totiž je prostřednictvím trestních sankcí reagovat na společensky nejškodlivější případy dotčení esenciálních, nejzákladnějších hodnot demokratické společnosti, které mají zpravidla povahu právních principů, případně požadavek jejich ochrany z nejobecnějších právních principů vychází,¹ a to pouze v situacích, kdy se veškeré mimotrestní prostředky ukážou být z hlediska zajištění náležité ochrany těchto zájmů neúčinnými.² Je vhodné podotknout, že tyto esenciální společenské hodnoty jsou ve většině případů součástí tzv. materiálního ohniska Ústavy jakožto věčného, nezměnitelného jádra ústavního pořádku, při jehož narušení by došlo k odstranění právního státu jako takového.³

V právních předpisech ústavní síly můžeme nalézt imperativ k ochraně těchto elementárních hodnot demokratické společnosti, zejména poté v hlavě první Ústavy,⁴ hlavě první Listiny⁵ a případně také v jiných ústavněprávních předpisech (například v ústavním zákoně o bezpečnosti ČR⁶). Tyto zmíněné ústavněprávní garance však rozhodně nemohou stačit k zajištění adekvátní ochrany těchto principů, jelikož ústavněprávní normy mají pouze vymezovat základní zásady týkající se regulace vztahu mezi jednotlivcem a veřejnou mocí, nikoli stanovit podrobné podmínky jejich ochrany v konkrétních případech.⁷

1 JELÍNEK, Jiří a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 6. vydání. Praha: Leges, 2017, s. 19

2 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 33

3 Nález Ústavního soudu ze dne 10. 9. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 27/09 (199/2009 USn.)

4 Hlava první Ústavy

5 Hlava první LZPS

6 čl. 1 ústavního zákona o bezpečnosti ČR

7 LANGÁŠEK, Tomáš a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012. Čl. 2 odst. 2

Toto je totiž na základě tzv. principu legality veřejné moci⁸ výhradně úkolem zákona, ústavní pořádek v tomto směru předpokládá určitou legislativní aktivitu, stanovení nutných zákonných mantinelů, v jejichž mezích se orgány veřejné moci musí při jejím výkonu, a tedy i při poskytování ochrany uvedeným zájmům a hodnotám, bezvýjimečně pohybovat. Jak potvrzuje komentářová literatura, „výkon veřejné moci musí být vázán na konkrétní zákonnou normou vymezený rámec, což je nezastupitelnou náležitostí právního státu a základním prostředkem k zamezení libovůli veřejné moci.“⁹

Vzhledem k výše uvedenému si tak lze jen velmi těžko představit, že by náležitá ochrana zmíněných základních demokratických hodnot a principů mohla být dostatečně zajištěna, aniž by existovala trestněprávní úprava na zákonné úrovni. Trestní zákoník jakožto základní kodex trestního práva hmotného v ČR totiž formou taxativního výčtu trestných činů přesně stanovuje,¹⁰ v jakých konkrétních případech a jakým způsobem jsou orgány veřejné moci oprávněny a zároveň povinny těmto uvedeným principům poskytovat nezbytnou ochranu.

Závěrem tak mohu konstatovat, že trestní právo sehrává při ochraně právních principů a zajišťování jejich respektování ve společenských vztazích naprosto stěžejní a nepostradatelnou úlohu. Vzhledem k tomu, že jeho hlavní funkcí je poskytovat ochranu nejdůležitějším společenským hodnotám, a nadto pouze v nejzávažnějších případech jejich dotčení, lze nepochybně tvrdit, že je velmi nežádoucí, aby zrovna trestní právo v tomto ohledu jakýmkoli způsobem selhávalo, zejména tak, že v důsledku aplikace některé trestněprávní normy na konkrétní případ dojde k disproporcionálnímu omezení některého z těchto principů ve snaze chránit zájem kolidující. Jelikož se domnívám, že v případě některých trestněprávních norem v českém trestním zákoníku by k této situaci mohlo dojít, je právě tematika těchto dle mého názoru problematických ustanovení předmětem mé diplomové práce.

8 čl. 2 odst. 3 Ústavy

9 RYCHETSKÝ, Pavel a kol. *Ústava ČR. Ústavní zákon o bezpečnosti ČR: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2015. Čl. 2 odst. 3.

10 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 30

1.2 Zásady trestního práva hmotného jakožto korektiv trestněprávní úpravy

1.2.1 Obecně k zásadám trestního práva hmotného

Zásady trestního práva hmotného jsou typickým příkladem odvětvových právních principů (resp. podle některých odborných názorů terminologicky spíše zásad), které ovládají pouze určité konkrétní právní odvětví s ohledem na jeho specifickou povahu.¹¹ Obvykle se tedy vyznačují větší mírou konkrétnosti a také menším aplikačním rozsahem v porovnání s právními principy obecnými.¹²

To však v žádném případě nesnižuje jejich význam, neboť stejně jako obecné právní principy představují určitý hodnotový základ a východisko právní úpravy, a tudíž nemůže být sebemenších pochyb o tom, že má-li trestněprávní legislativa být v souladu s ústavním pořádkem a nejobecnějšími právními principy, musí z nich bezesporu i tyto odvětvové zásady vycházet a bezvýhradně je respektovat. Zásady trestního práva hmotného tak představují opravdový korektiv trestněprávní úpravy, jelikož zabezpečují její ústavní konformitu a její soulad s mnohem obecnějšími právními principy, a to jak v rovině aplikační, tak i legislativní.¹³ Aktuální podkapitola tak bude věnována především problematice souvislostí obecných právních principů se zásadami trestního práva hmotného a jejich reflexe v nich.

1.2.2 Zásada subsidiarity trestní represe

Zásada subsidiarity trestní represe (rovněž zásada pomocné role trestní represe nebo ekonomie trestní hrozby¹⁴) je typickým příkladem právní zásady (resp. principu), která je

11 GÜRLICH, Richard: Základní zásady soukromého práva. *Novinky z rekodifikace - advokátní kancelář GÜRLICH & Co.* 38/2013, 2013, roč. 1, č. 38, s. 1

12 HARVÁNEK, Jaromír a kol.: *Teorie práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 284. ISBN 978-80-7380-104-5

13 ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. *Bulletin advokacie*, 2009, roč. 20, č. 10, s. 22

14 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 33

výslovně zakotvena v pozitivněprávní normě, v tomto případě konkrétně v § 12 odst. 2 TZ.¹⁵ Vyjadřuje, že trestní právo je krajním, nejzazším možným prostředkem, který má stát na zákonné úrovni k dispozici k ochraně nejdůležitějších společenských zájmů, a tedy i nejobecnějších právních principů, které se s těmito základními hodnotami demokratické společnosti buď v zásadě ztotožňují, nebo alespoň tvoří jejich hodnotový základ.¹⁶

Trestní odpovědnost má být tedy vyhrazena pouze pro případy společensky nejškodlivějších protiprávních činů, ve kterých mimotrestní prostředky nejsou způsobilé poskytnout dotčeným zájmům a hodnotám náležitou ochranu (trestní právo je tak výhradně jen prostředkem poslední instance neboli „ultima ratio“).¹⁷

Z hlediska požadavku ochrany a zachování nejobecnějších právních principů je tak jednoznačným důvodem existence zásady subsidiarity trestní represe skutečnost, že trestní sankce jsou již ze své samotné povahy nevyhnutelně velmi závažné a vždy se nutně spojují s podstatným zásahem do ústavně zaručených práv osoby, vůči níž jsou aplikovány, a mohou tedy vyvolat velice závažné negativní důsledky v osobní sféře dotčeného, případně i osob jemu blízkých.¹⁸

Z toho důvodu je nezbytné vždy důsledně zkoumat, zda-li v daném konkrétním případě s přihlédnutím ke všem jeho okolnostem nelze dostatečné ochrany dotčených společenských zájmů docílit i mírnějšími mimotrestními prostředky. Pakliže by totiž byly aplikovány trestní sankce, přestože by v daném konkrétním případě požadavku ochrany porušených či ohrožených společenských hodnot ve stejné míře dostály i méně přísné mimotrestní formy odpovědnosti, nepochybně by se jednalo o *nepřiměřený* zásah do lidských práv dotčené osoby (použitý prostředek by totiž zpravidla selhal v druhém bodu testu proporcionality, tzn. při zkoumání *potřebnosti* použitého prostředku, viz výklad v kapitole, resp. podkapitole týkající se metody proporcionality).¹⁹

Vzhledem k výše uvedenému tak nelze ani v nejmenším pochybovat o velmi úzké vazbě zásady subsidiarity trestní represe na obecné právní principy a její zásadní úlohu při jejich ochraně a zachování. Můžeme totiž hovořit o její úzké souvislosti s *principem proporcionality (přiměřenosti)*, z níž lze samozřejmě dovodit i její velmi důležitou roli při

15 § 12 odst. 2 TZ

16 DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2015. § 12 odst. 2.

17 Tamtéž

18 ŠÁMAL: *Trestní zákoník a naplňování funkcí...*, s. 22

19 Nález Ústavního soudu ze dne 12. 10. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94 (46/1993 USn.)

poskytování ochrany lidským právům a jiným právním principům, které jsou jejím prostřednictvím chráněny před nepřiměřeným omezováním ze strany orgánů veřejné moci, k němuž by mohlo dojít ve snaze ochránit kolidující zájmy (v daném případě dotčené společenské hodnoty).

Zásada subsidiarity trestní represe dále má mimořádný význam i v rovině legislativní, jelikož apeluje na zákonodárce, aby při tvorbě trestního kodexu vždy důkladně zvážil, zda-li určité jednání zasahuje natolik významné statky, že je v demokratické společnosti nezbytné jej kriminalizovat.

1.2.3 Zásada zákonnosti (*nullum crimen sine lege*)

Zásada zákonnosti, tedy *nullum crimen sine lege* (žádný trestný čin bez zákona) a *nulla poena sine lege* (není trestu bez zákona) je stejně jako zásada subsidiarity trestní represe naprosto stěžejní zásadou trestního práva hmotného, a spolu s ní tak v zásadě vytváří jeho základní východisko a nutný „odrazový bod“ v legislativní i aplikační rovině. Obdobně jako zásada subsidiarity trestní represe patří zásada zákonnosti mezi právní principy mající své explicitní zákonné zakotvení (§ 12 odst. 1 TZ)²⁰ a rovněž existuje i její výslovná opora na úrovni ústavního pořádku (čl. 39 Listiny), neboť se v zásadě jedná o jeden z mnoha komponentů práva na spravedlivý proces (což se týká jak podzásady *nullum crimen sine lege*,²¹ tak i *nulla poena sine lege*²²).

Zásada zákonnosti v zásadě vyjadřuje striktní a nutný požadavek zákonné formy pro všechny pozitivněprávní normy taxativně vymezující podmínky trestní odpovědnosti. Může být tedy chápána jako jistý komponent principu legality veřejné moci formulovaného v čl. 2 odst. 3 Ústavy.²³ Princip legality veřejné moci, tedy absolutní podřízenosti orgánů veřejné moci zákonu při jejím výkonu prostřednictvím vrchnostenských aktů, nepochybně patří mezi podstatné náležitosti demokratického právního státu, neboť jejím účelem jednoznačně je zamezení libovůli orgánů veřejné moci při jejím uplatňování vůči jednotlivcům, a to striktním stanovením zákonných mantinelů, v nichž jsou tyto oprávněny a zároveň povinny se při výkonu vrchnostenské moci pohybovat.²⁴

20 § 12 odst. 1 TZ

21 čl. 39 LZPS, první část věty

22 čl. 39 LZPS, druhá část věty

23 čl. 2 odst. 3 Ústavy

24 SLÁDEČEK: *Ústava ČR. Komentář...*, čl. 2, s. 24 - 51

S ohledem na specifickou povahu trestního práva, zejména poté jeho společenský význam pro ochranu nejobecnějších právních principů a mimořádnou intenzitu zásahů do lidských práv dotčené osoby v případě aplikace trestněprávních sankcí, je tedy naprosto zřejmé, že konkrétně v případě trestního práva musí být princip legality veřejné moci obzvláštní měrou zohledňován, protože je ještě „posílen“ specifickou odvětvovou zásadou *nullum crimen sine lege*.²⁵ Pakliže by totiž soudy při uplatňování trestní represe vycházely výhradně ze své volné úvahy, případně ze zvyklostí, jako tomu bývalo v minulosti, mohlo by v důsledku chybné úvahy soudu bezesporu dojít k velmi podstatnému porušení ústavně zaručených práv dotčené osoby.²⁶

Dále je nutné zmínit velmi úzkou vazbu zásady *nullum crimen sine lege* na obecný princip právní jistoty (resp. princip legitimního očekávání nebo také princip předvídatelnosti práva²⁷). Problematika principu právní jistoty je poměrně rozsáhlá a komplexní, a tudíž se jí budu podrobněji věnovat v jedné z nadcházejících částí práce, její základní východisko však spočívá v tom, že jednotlivec musí mít vždy alespoň hrubou představu o tom, zda-li je jednání, jež se v daném případě dopouští, v souladu, či rozporu s právem.²⁸ Je tak naprosto zřejmé, že v oblasti trestního práva by tento požadavek vzhledem k již zmiňované mimořádné závažnosti trestních sankcí měl být o to striktnější.

Dostatečné míry obeznámenosti jednotlivců s podmínkami trestnosti příslušného jednání má tedy být dosaženo právě prostřednictvím zásady *nullum crimen sine lege*, konkrétněji poté především jejího komponentu *nullum crimen sine lege certa* (požadavku srozumitelnosti a určitosti pozitivněprávních norem trestního práva hmotného).²⁹

Zvláštní pozornost je následně třeba věnovat jistému konkrétnímu komponentu zásady *nullum crimen sine lege*, a to principu *nullum crimen sine lege praevia*, který velmi úzce souvisí s výše zmiňovaným požadavkem právní jistoty. Zásada *nullum crimen sine lege praevia* vyjadřuje zákaz retroaktivity (tedy zpětného působení) trestněprávních norem způsobem, který zhoršuje postavení pachatele trestného činu, přičemž rovněž je explicitně

25 HUSSEINI, Faisal a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021. Čl. 39, s. 1219 - 1240. ISBN 978-80-7400-812-2

26 ŠÁMAL, Pavel a kol.: *Trestní zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. § 12 odst. 1, s. 108 - 126. ISBN 978-80-7400-428-5

27 Nález Ústavního soudu ze dne 1. 2. 2013, sp. zn. IV. ÚS 2127/12-2 (25/2013 USn.)

28 Nález Ústavního soudu ze dne 20. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 566/05 (170/2006 USn.)

29 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 33

zakotvena na úrovni ústavního pořádku (čl. 40 odst. 6 Listiny)³⁰ a patrně se nachází ve vztahu *lex specialis* vůči obecnému zákazu retroaktivity.³¹

Vcelku nepochybně lze totiž argumentovat tím, že by bylo v příkrém rozporu s požadavkem spravedlnosti a budování důvěry jednotlivce v právo, pokud by tento jednal v legitimním očekávání právní dovolenosti svého jednání, přičemž by byl následně trestněprávně sankcionován na základě právní úpravy účinné až v době po spáchání trestného činu, která již daný skutek kriminalizuje, případně pokud by mu byl na základě nově účinné právní úpravy udělen za jím spáchaný trestný čin přísnější trest než takový, která stanovila právní úprava účinná v době spáchání skutku.³²

1.2.4 Zásada humanismu

Zásada humanismu má vzhledem ke své velmi specifické povaze v trestním právu zcela nezastupitelný význam. S ohledem na její nesmírně široké vymezení lze totiž říci, že svým charakterem a obsahem v zásadě pokrývá naprostou většinu právních principů a vztahů, zájmů a hodnot demokratické společnosti, které jsou předmětem trestněprávní ochrany.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že zásada humanismu je v podstatě vyjádřením povahy hodnot, které požívají trestněprávní ochrany, a tedy i nejobecnějších právních principů. Trestní právo chrání a respektuje obecné právní principy, dále zájmy a základní hodnoty demokratické společnosti, lidská práva a jiné podstatné náležitosti demokratického právního státu ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy³³ - máme-li tedy objasnit otázku etymologie názvu zásady humanismu, můžeme konstatovat, že jde v zásadě o elementární lidské, tedy „humánní“ hodnoty, jež musí být trestním právem chráněny.³⁴ Jako specifickou kategorií trestněprávní ochrany těchto esenciálních společenských hodnot lze uvést i zakotvení prostředků k ochraně práv, oprávněných zájmů a potřeb obětí trestných činů v pozitivním trestním právu.³⁵

Zásada humanismu dále zajišťuje ochranu výše uvedených společenských hodnot a právních principů tím způsobem, že v sobě kumuluje nejzákladnější ústavněprávní i

30 čl. 40 odst. 6 LZPS

31 Nález Ústavního soudu ze dne 4. 2. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 15/19 (18/2020 USn.)

32 Nález Ústavního soudu ze dne 12. 11. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 22/13 (185/2013 USn.)

33 čl. 1 odst. 1 Ústavy

34 ŠÁMAL: Trestní zákoník a naplňování funkcí..., s. 22

35 MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Restorativní potenciál trestního práva hmotného. *Trestněprávní revue*, 2014, roč. 13, č. 10, s. 233

legislativní pravidla pro uplatňování trestní odpovědnosti a ukládání trestněprávních sankcí. Lze tak říci, že v zásadě přímo navazuje na zásadu humanity trestněprávních prostředků formulovanou v čl. 7 odst. 2 Listiny (zákaz nelidského, krutého nebo ponižujícího trestu)³⁶ a zároveň reflektuje zásadu přiměřenosti trestních sankcí obecně upravenou v § 38 TZ³⁷ a zásadu přiměřenosti a individualizace trestu zakotvenou v § 39 TZ.³⁸

Z výše uvedených skutečností lze snadno dovodit, že zásada humanismu velmi úzce souvisí se zásadou subsidiarity trestní represe a v obecné rovině poté i s obecným principem proporcionality (přiměřenosti). Základním předpokladem legitimního uplatnění trestní sankce je totiž skutečnost, že je tato v daném konkrétním případě k zajištění dostatečné ochrany dotčených zájmů demokratické společnosti *nezbytná*, tedy že není možné jejich náležitou ochranu zajistit i mírnějšími mimotrestními prostředky (zde se pohybujeme v mezích druhého bodu trestu proporcionality, tedy zkoumání *potřebnosti* použitého prostředku, viz dále).³⁹

Rovněž v případě, že je v dané situaci uplatnění trestní odpovědnosti skutečně *nezbytné*, je nutné osobě, jíž je příslušná trestněprávní sankce uložena, způsobit újmu znovu pouze v rozsahu *nezbytném* k účinné ochraně porušených či ohrožených společenských hodnot.⁴⁰ S tímto poznatkem souvisí i skutečnost, že pokud lze účel trestního práva (mj. s důrazem na resocializační a reintegrační působení na pachatele trestného činu nebo činu jinak trestného) v dostatečném rozsahu realizovat uložením pouze ochranného opatření, mělo by být příslušné ochranné opatření preferováno před uložením trestu (hovoříme o tzv. zásadě subsidiarity trestu).⁴¹

1.2.5 Zásada individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný čin a zásada odpovědnosti za zavinění

Zásadu individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný čin lze snadno definovat obecným postulátem, že základním předpokladem vzniku trestní odpovědnosti je spáchaní trestného činu (trestní odpovědnost tedy má následný, retrospektivní charakter). Pouze naplnění všech znaků trestného činu taxativně vymezených trestním zákonem

36 čl. 7 odst. 2 LZPS

37 § 38 TZ

38 § 39 TZ

39 ŠÁMAL, Pavel. Trestání v oblasti hospodářských trestných činů z hlediska jeho účelu a smyslu podle zákona včetně obecných principů a zásady subsidiarity trestní represe. In: ZOUFALÝ, Vladimír a kol. (eds.). XX. *Karlovarské právníké dny - Jubilejní sborník*. Praha: Leges, 2012, s. 246

40 Tamtéž

41 MASOPUST ŠACHOVÁ: Restorativní potenciál...,s. 233

konkrétní fyzickou osobou tedy může založit její trestní odpovědnost za spáchaný čin,⁴² což lze logicky odůvodnit tezí o odpovědnosti každé fyzické osoby za své jednání, protože uložení trestu může naplnit zamýšlený účel pouze za předpokladu, že je výlučně osobní újmou pachatele.⁴³

Smyslem této uvedené odvětvové zásady trestního práva hmotného tedy je zajistit ochranu obecných právních principů i trestněprávně chráněných hodnot tím způsobem, že trestněprávní prostředky budou veřejnou mocí aplikovány vždy vůči vůči konkrétní fyzické osobě, která v daném případě naplnila všechny zákonné znaky trestného činu. Je totiž naprosto zřejmé, že nespravedlivé odsouzení, tzn. uložení trestu fyzické osobě, která v dané situaci trestný čin nespáchala, by rozhodně nemohlo mít žádný význam z hlediska ochrany právních principů ani nejzákladnějších společenských vztahů, zájmů a hodnot, neboť by naopak vedlo k jejich bezdůvodnému narušení⁴⁴ (takovýto trestněprávní zásah by zcela postrádal způsobilost k dosažení jakéhokoli legitimního cíle, a tudíž by nebyl ani *vhodný*⁴⁵ - viz nadcházející výklad k metodě a testu proporcionality).

Zásada odpovědnosti za zavinění je odvětvovým principem trestního práva hmotného, který je z obsahového hlediska velmi jednoduchý, ale přesto má pro české trestní právo naprosto klíčový význam. V trestním zákoně nalezneme jeho výslovné zakotvení (§ 13 odst. 2 TZ), z něžž můžeme dovodit, že nutnou podmínkou vzniku trestní odpovědnosti je vždy zavinění pachatele - porušení či ohrožení příslušného zájmu chráněného trestním zákonem tedy musí být pachatelem vždy způsobeno přinejmenším z nedbalosti, tedy zaviněně.⁴⁶ Česká trestněprávní úprava tak zcela vylučuje možnost vzniku tzv. objektivní trestní odpovědnosti, tedy odpovědnosti za způsobený trestněprávně relevantní následek bez ohledu na zavinění pachatele.⁴⁷

Zásada odpovědnosti za zavinění tak zcela zjevně navazuje na obecný princip proporcionality⁴⁸ a lze rovněž konstatovat, že i na již zmiňovanou zásadu subsidiarity trestní

42 § 12 odst. 1 TZ

43 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 39

44 NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2007, s. 48

45 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

46 § 13 odst. 2 TZ

47 ŠÁMAL: *Trestní zákoník a naplňování funkcí...*, s. 22

48 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

represe.⁴⁹ Jejím smyslem a účelem totiž evidentně je ochrana osob, jež určitý trestněprávně relevantní následek způsobily nezaviněně, před protiústavními zásahy do jejich lidských práv ze strany orgánů činných v trestním řízení (především soudů), k nimž by mohlo dojít právě v důsledku uplatnění trestních sankcí vůči nim.

Zákonodárce totiž byl při tvorbě citovaného ustanovení § 13 odst. 2⁵⁰ patrně motivován zejména úvahou, že případy objektivní odpovědnosti (tedy nezaviněného porušení či ohrožení určitého trestněprávně chráněného zájmu konkrétní osobou) nemohou za žádných okolností dosahovat takového stupně společenské škodlivosti, aby bylo v demokratické společnosti *nezbytné* na ně reagovat prostředky trestního práva. Míra intenzity dotčení chráněných zájmů a hodnot by dle názoru zákonodárce v takových případech zkrátka vždy byla pouze taková, že by jejich náležitou ochranu byly způsobilé zajistit i mírnější mimotrestní formy odpovědnosti (trestněprávní prostředky by tak v těchto případech nutně selhaly při zkoumání jejich *potřebnosti*).⁵¹

1.2.6 Zásada souběžné nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob a zásada přechodu trestní odpovědnosti na právní nástupce právnické osoby

Tato dvojice odvětvových zásad trestního práva hmotného má rovněž velmi zásadní význam z hlediska zajištění náležité trestněprávní ochrany nejobecnějších právních principů a esenciálních hodnot demokratické společnosti. Jak již vyplývá z jejich názvu, obě tyto zásady tvoří hodnotový základ právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob v českém právním řádu.

Trestní odpovědnost právnických osob je v českém trestním právu relativně novým institutem, neboť byla zavedena až zákonem č. 411/2012 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, jež nabyl účinnosti k 1. 1. 2012,⁵² přesto však nemůže být sebemenších pochyb o tom, že pro účelnou trestněprávní ochranu nejzákladnějších zájmů společnosti má naprosto neopomenutelný význam.

49 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 33

50 § 13 odst. 2 TZ

51 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

52 Zákon č. 411/2012 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

Zásada souběžné nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob je zakotvena v § 9 odst. 3 TOPO.⁵³ Současná neustále se rozvíjející struktura moderní společnosti totiž PO poskytuje velmi široké pole působnosti, tedy prostor pro ovlivňování drtivé většiny oblastí lidské činnosti, což se však nevyhnutelně spojuje také s rapidně narůstajícím množstvím příležitostí pro páchaní trestné činnosti. Zákonodárce tak zcela logicky a pochopitelně dospěl k závěru, že trestní stíhání pouze odpovědných fyzických osob bez možnosti trestněprávně postihnout rovněž příslušnou PO nemusí zdaleka být ve všech případech účelné, a to především ze dvou základních důvodů.⁵⁴

Prvním z nich bezesporu je, že organizační struktura některých PO může být natolik rozsáhlá a složitá, že úplná a správná identifikace odpovědných fyzických osob je v daném případě prakticky nemožná. Druhým zásadním důvodem je poté nezpochybnitelná skutečnost, že vzhledem k rozsáhlosti, komplexnosti, vynikající organizovanosti a akceschopnosti vnitřní struktury některých právnických osob nemusí potrestání pouze v daném konkrétním případě trestně odpovědných fyzických osob v dostatečném rozsahu plnit preventivní a represivní funkci trestního práva.⁵⁵

Zásada přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce právnické osoby (§ 10 TOPO)⁵⁶ patrně rovněž sleduje účel v podobě zintenzivnění trestněprávní ochrany nejzákladnějších právních principů a společenských vztahů, zájmů a hodnot, a to umožněním plnohodnotného trestního stíhání právnických osob. Smyslem této zásady totiž naprosto zjevně je znemožnit PO vyhnout se negativním právním následkům trestní odpovědnosti svým zánikem nebo některou z forem transformace,⁵⁷ protože pokud by takovou možnost měla, nemohla by být spravedlivě potrestána, a dotčené hodnoty by tudíž ani nemohly být účinně chráněny.

1.3 Vztah trestního práva a spravedlnosti

1.3.1 K problematice spravedlnosti obecně

⁵³ § 9 odst. 3 TOPO

⁵⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 1 - 71 (§ 1). ISBN 978-80-7400-592-3

⁵⁵ Tamtéž

⁵⁶ § 10 TOPO

⁵⁷ JELÍNEK, Jiří: K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na právního nástupce. *Bulletin advokacie*, 2015, roč. 26, č. 5, s. 21

Pojem spravedlnosti byl okrajově zmíněn již v úvodu této diplomové práce. Jelikož se domnívám, že v trestním právu sehrávají jisté principy a postuláty, které jsou patrně subsumovatelné pod pojem spravedlnosti, velmi zásadní roli, bude předmětem aktuální podkapitoly výklad o obsahu pojmu spravedlnosti, resp. pokus o jeho co možná nejúplnější a nejpřesnější vymezení.

V první řadě je nutno zmínit, že pojem spravedlnosti je svojí povahou velmi obecný a abstraktní, a nadto může být vnímán velmi rozličně v právní teorii a v jiných oblastech lidské činnosti, v nichž se mu dostává určitého prostoru, pročež je hledání jeho přesné definice vcelku problematické. Jeho obsah tak v některých aspektech není zcela jednoznačný, a tudíž zůstává v právní teorii a filozofii neustálým předmětem diskuzí. Můžeme však s jistou nadějí konstatovat, že mezi právními teoretiky panuje v současné době shoda alespoň v rozsahu nejzákladnějších pojmových znaků spravedlnosti.

Otázka, zda-li lze spravedlnost a některé příbuzné pojmy (zejména morálku) řadit do kategorie právních principů, se vzhledem k převažujícímu chápání pojmu právních principů v pravém slova smyslu na straně jedné a pojmů spravedlnosti, morálky a některých dalších na straně druhé jeví být vcelku spornou, a to především z důvodu některých v nauce často zmiňovaných odlišností.

Zatímco právní principy bývají totiž v odborných kruzích obvykle definovány jako určitá základní východiska a obecné ideové zdroje právní úpravy, z nichž musí pozitivněprávní normy vycházet a bezvýhradně je respektovat, a tudíž jako nedílná součást příslušného právního řádu, odvětví nebo institutu,⁵⁸ morálka a pojmy s ní související bývají naopak nejčastěji označovány jako *neprávní* normativní systémy, tzn. normativní systémy stojící mimo oblast práva, které mohou ovlivňovat i řadu jiných oblastí než pouze právo samotné a které zároveň nejsou veřejnou mocí autoritativně vynutitelné a rovněž postrádají jí uznanou formu.⁵⁹

Výše uvedená skutečnost by při striktním jazykovém výkladu vcelku logicky evokovala závěr, že tzv. *neprávní* normativní systémy nejsou součástí práva jako takového, a tudíž hodnoty pod ně podřaditelné nemohou být právními principy. Pojem právního principu však také nemusí být vždy zcela jednoznačný, pročež se dle mého názoru nelze spokojit s takto strohou úvahou.

58 OSINA, Petr: *Teorie práva*. Praha: Leges, 2013, s. 75. ISBN 978-80-87576-65-6

59 HARVÁNEK, Jaromír a kol.: *Teorie práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně - Právnická fakulta, 2000, s. 24. ISBN 80-210-1791-0

Osobně se domnívám, že k získání relevantní odpovědi na otázku, zda-li má spravedlnost a některé příbuzné jevy (zejména poté morálka jakožto neprávní normativní systém) být právní teorií řazena mezi právní principy, je v první řadě třeba vycházet ze dvou základních právně-filozofických proudů zabývajících se vztahem platného pozitivního práva a některých neprávních normativních systémů, kterými jsou právní pozitivismus na straně jedné a přirozenoprávní teorie na straně druhé.

Na úvod považuji za nutné podotknout, že právní pozitivismus a přirozenoprávní teorie představují dva naprosto protichůdné právně-filozofické proudy, jelikož se od sebe navzájem liší v zásadě již samotnou podstatou vnímání práva jako normativního systému. Zároveň se domnívám, že nejlépe a nejpřesněji bude možné vystihnout pravou povahu rozdílu mezi právním pozitivismem a přirozenoprávní doktrínou na příkladu myšlenek právního teoretika Johna Finnise, který je autorem tzv. nové teorie přirozeného práva, která dle mého názoru základní principy přirozenoprávní teorie vystihuje tím nejpřesnějším možným způsobem.⁶⁰

Doktrínu přirozeného práva tak lze především na základě právního myšlení a teorií Johna Finnise charakterizovat zejména tím způsobem, že vychází z nezpochybnitelného předpokladu existence určitých základních, elementárních hodnot, jejichž zcela samozřejmý charakter by měl být uznán bez dalšího. Tyto esenciální hodnoty by následně měly být plně zohledňovány v procesu tvorby platného pozitivního práva, a měly by tak plnit úlohu nutných mantinelů jeho obsahu, a tudíž i garance jeho legitimacy (měly by tedy legitimizovat a „ospravedlňovat“ jeho obsah).⁶¹ Takovéto smýšlení je však přesným protipólem filozofie právních pozitivistů, podle jejichž názoru je dostatečnou zárukou legitimacy pozitivního práva již jeho samotná existence, platnost, účinnost a právní závaznost pro adresáty, přičemž, jsou-li tyto předpoklady splněny, nejsou žádné další otázky již předmětem zkoumání právní vědy.⁶²

Je zcela nepochybné, že současná česká právní věda vychází téměř výhradně z teorie přirozeného práva. S ohledem na tuto skutečnost je tedy klíčová zejména výše uvedená teze legitimizace obsahu platného pozitivního práva právem přirozeným, resp. nejzákladnějšími hodnotami, které přirozenoprávní teorie deklaruje jako absolutně samozřejmé. V souvislosti s ní je totiž třeba poukázat na stěžejní poznatek, že podle Johna Finnise tyto zmiňované elementární hodnoty tvoří pouze určitou velmi úzkou skupinu a vyznačují se především tím,

60 FINNIS, John: *Natural law and natural rights*. 2nd edition. New York, 2011, s. 92

61 OSINA, Petr: Problém nespravedlivého práva v teorii Johna Finnise. *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, 2016, roč. 4, č. 2. ISSN 1339-3995. S. 5

62 Tamtéž

že jsou základní v pravém slova smyslu, tedy nezávislé na žádných jiných hodnotách a „samozřejmě dobré.“⁶³

S ohledem na výše uvedené lze tedy jednoznačně konstatovat, že přirozenoprávní teorie je založena především na uznání samozřejmého charakteru výše uvedených základních, esenciálních a *samozřejmě dobrých* společenských hodnot. John Finnis zastává názor, že tyto elementární hodnoty tvoří základní ideové východisko racionálně odůvodněných způsobů chování každého jednotlivce, tedy takových způsobů jednání, které je možno především z rozumových a morálních hledisek považovat za správné, a které tak zpravidla povedou k dosažení a zachování všeobecného společenského dobra.⁶⁴

Z této Finnisovy teze tak vyplývá nezpochybnitelný závěr, že je naprosto neakceptovatelné absolutní oddělení platného pozitivního práva od uvedených esenciálních společenských hodnot, neboť situace, kdy by pozitivněprávní normy byly považovány za zcela legitimní jen skrze skutečnost, že byly přijaty podle příslušných veřejnou mocí autoritativně stanovených postupů, by logicky mohla vést k tomu, že by z obsahového hlediska byly s těmito nepostradatelnými a samozřejmými hodnotami v příkrém rozporu, v důsledku čehož by pochopitelně zcela odporovaly i požadavku spravedlnosti.⁶⁵ Tento poznatek v zásadě potvrzují i Ivo Telec, který ve svých publikacích hovoří mj. o „*všeobecném právním dobru právního státu*,“ jež má být rovněž vymezeno právními principy a esenciálními společenskými hodnotami obecně,⁶⁶ a Milan Sláma, který se zmiňuje o „*uplatnění vnitřní morálky práva jako podmínce legitimizace práva pozitivního*,“⁶⁷ přičemž morálku lze nepochybně vnímat jako součást určitých nejzákladnějších hodnot demokratické společnosti právního státu - viz výklad v podkapitole týkající se vztahu trestního práva a morálky.

Zaměříme-li se tedy na nalezení co možná nejpřesnější definice pojmu spravedlnosti a vystižení jeho přesného obsahu, můžeme zcela nepochybně vycházet právě z výše uvedených esenciálních hodnot. Lze totiž říci, že tyto hodnoty, jsa vnímány jako *samozřejmě dobré* a zároveň tvořící jakýsi principiální základ rozumného, vhodného a všeobecně správného lidského chování, je bezesporu možné označit i jako *spravedlivé*. Očividnou úzkou souvislost

63 Tamtéž

64 Tamtéž

65 Tamtéž

66 TELEC, Ivo: Právní principy a některé jiné věci. *Právník*, 2002, roč. 142, č. 6, s. 621

67 SLÁMA, Milan: *Hledání přirozeného práva*. 1. vydání. Praha: Ústav práva a právní vědy, 2012, s. 111. ISBN 978-80-905247-1-2

spravedlnosti s těmito hodnotami potvrzuje svým pokusem o definici pojmu spravedlnosti i Aleš Gerloch, který odkazuje na pojetí spravedlnosti Tomáše Akvinského („*pevná trvalá vůle přiznávat každému, co mu právem náleží*“) a tři základní zásady života jednotlivců v antickém Římě („*nikomu neškodit, počestně žít a každému dát, co jeho jest*“).⁶⁸

Z mého subjektivního pohledu tedy z pohledu posuzování povahy hodnot subsumovatelných pod pojem spravedlnosti, případně pod jiné neprávní normativní systémy, není relevantní jejich poněkud specifická povaha, z níž také vychází jejich formální status *neprávních normativních systémů*, nicméně spíše jejich povaha materiální, jež je charakterizována konkrétními hodnotami, které tyto neprávní normativní systémy obsahově tvoří. Jak jsem již uváděl výše, jsem přesvědčen, že spravedlnost je reprezentována především oněmi samozřejmými nejzákladnějšími hodnotami, které tvoří jakousi páteř zásad správného a vhodného lidského jednání, a v souladu s přirozenoprávní teorií nelze tyto hodnoty v žádném případě opomíjet v procesu tvorby platného pozitivního práva.

Vzhledem k výše uvedeným poznatkům je tak z mého pohledu povaha spravedlnosti jako právního principu zcela nesporná. Za právní princip je z mého pohledu nutno považovat úplně každou hodnotu, která tvoří nezbytný ideový základ obsahu pozitivněprávních norem, protože musí být normotvůrcem při procesu jejich tvorby bezvýhradně respektována. Proto se domnívám, že o povaze spravedlnosti a příbuzných neprávních normativních systémů jakožto právního principu nelze ani v nejmenším pochybovat, vzhledem k jejich specifické povaze (zejména přesahu i do mimoprávních oblastí apod.) bych je osobně označil za právní principy *sui generis*.

1.3.2 Význam trestního práva z hlediska zachování a ochrany spravedlnosti

Při posuzování významu trestního práva pro zachování a ochranu hodnot subsumovatelných pod spravedlnost jakožto mimoprávní normativní systém lze bezesporu vycházet z Jelínkovy definice trestního práva, která trestní právo vymezuje jako „*právní odvětví, které chrání práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, zájmy společnosti a ústavní zřízení České republiky před trestnými činy taxativně vypočtenými v trestněprávních normách*.“⁶⁹

68 GERLOCH, Aleš: *Teorie práva*. 5. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 251. ISBN 978-80-7380-233-2

69 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 19

Jak jsem tedy již zmiňoval v předchozích částech této práce, hlavním účelem trestního práva je ochrana nejzákladnějších, esenciálních společenských hodnot, které mají povahu právních principů, případně požadavek jejich ochrany z nejobecnějších právních principů vychází, a vzhledem ke své důležitosti a společenskému významu požívají i ústavněprávní ochrany, přičemž imperativ k jejich ochraně nalezneme především v hlavě první Ústavy,⁷⁰ hlavě první Listiny,⁷¹ a eventuálně také v jiných předpisech ústavní síly (typicky v ústavním zákoně o bezpečnosti ČR).⁷²

Konkrétně se poté jedná zejména o podstatné náležitosti demokratického právního státu ve smyslu čl. 9 odst. 2 Ústavy⁷³ vymezené především nálezem ÚS Pl. ÚS 27/09,⁷⁴ tedy lidská práva a podstatné náležitosti demokratického právního státu odlišné od lidských práv, mezi něž patří zejména základní principy demokratického vládnutí a politické organizace společnosti, a rovněž o specifickou skupinu společenských hodnot, které dle striktního výkladu judikatury Ústavního soudu nejsou přímou součástí materiálního ohniska Ústavy, ale jejich náležitá ochrana je nezbytným předpokladem možnosti zachování a dodržování takových právních principů, které do něj náleží (podrobněji viz výklad v první kapitole).⁷⁵

O všech výše uvedených hodnotách lze nepochybně tvrdit, že patří mezi ony esenciální společenské hodnoty, které tvoří nezbytný ideový základ správného, vhodného a rozumem odůvodnitelného lidského chování, jakož i celkového hodnotového a ideologického směřování společnosti. Z toho důvodu nemůže být sebemenšího sporu o tom, že právě tyto hodnoty mohou být v souladu s výše nastíněnou Finnisovou teorií přirozeného práva řazeny do onoho *samozřejmě dobrého* jádra hodnot a idejí demokratické společnosti, z nichž musí normotvůrce při tvorbě obsahu platného pozitivního práva bezvýjimečně vycházet, aby byla zabezpečena jejich legitimita.⁷⁶

V souvislosti s tím je třeba i podotknout, že zmiňovaná nová přirozenoprávní teorie v zásadě naprosto přesně reflektuje vzájemný vztah pojmů *legality* a *legitimity* veřejné moci. Princip legality veřejné moci, tedy absolutní podřízenosti orgánů veřejné moci zákonu při

70 Hlava první Ústavy

71 Hlava první Listiny

72 čl. 1 ústavního zákona o bezpečnosti ČR

73 čl. 9 odst. 2 Ústavy

74 Nález ÚS Pl. ÚS 27/09

75 UHL: *Ústavní zákon o bezpečnosti ČR...*, s. 23

76 OSINA: *Problém nespravedlivého práva...*, s. 5

jejím výkonu, ve smyslu čl. 2 odst. 3 Ústavy⁷⁷ sice bezesporu patří mezi podstatné náležitosti demokratického právního státu, avšak důvodem toho je nezpochybnitelná skutečnost, že právě *legalita* veřejné moci má garantovat zároveň její *legimititu*, tedy že má orgánům veřejné moci prostřednictvím stanovení jednoznačných zákonných mantinelů určujících meze jejich výkonu veřejné moci zamezit v libovůli, a tudíž zabránit případným protiústavním zásahům do lidských práv či jiných stěžejních společenských hodnot.⁷⁸

Zastánci přirozenoprávní teorie v čele s Johnem Finnisem však jednomyslně tvrdí, že *legalita* veřejné moci sama o sobě rozhodně není zárukou její *legimity*, neboť soulad výkonu veřejné moci se zákonem v daném konkrétním případě rozhodně neposkytuje jistotu, že při tvorbě příslušných aplikovaných pozitivněprávních norem byly zároveň respektovány zmiňované nejzákladnější společenské hodnoty. Právní pozitivisté by za předpokladu splnění podmínky *legality* veřejné moci vyloučili veškeré další otázky ze sféry jurisprudence, což je však z již mnohokrát zmiňovaných důvodů přístup, jenž je v demokratickém právním státě absolutně nepřijatelný.⁷⁹

Postup orgánů veřejné moci při uplatňování trestní represe tak nemusí být pouze v souladu s trestněprávními normami, tedy *legální*, ale musí být rovněž *legitimní*. Je sice pravdou, že nutným předpokladem *legimity* takových postupů je jejich *legalita*, tato však zároveň není bezvýhradní zárukou jejich *legimity*, jak vyplývá z výše uvedeného.⁸⁰ V praxi to znamená, že jak trestněprávní normy, tak i postupy orgánů činných v trestním řízení při jejich aplikaci musí absolutně respektovat právě výše uvedené elementární společenské hodnoty, které lze vnímat jako základní, stěžejní a přirozeně dobré.

Právě proto nemůže být sebemenších pochyb o tom, že trestní právo sehrává naprosto nepostradatelnou úlohu při ochraně a vymáhání spravedlnosti ve společnosti. Vzhledem k tomu, že trestní právo má poskytovat ochranu nejdůležitějším společenským vztahům, zájmům a hodnotám pouze v nejzávažnějších případech jejich porušení či ohrožení,⁸¹ lze dokonce říci, že trestní právo by mělo být jakýmsi vzorem spravedlnosti a společenské morálky, jejich nejzákladnějším a nejdůležitějším ochráncem na legislativní úrovni. Co se

77 čl. 2 odst. 3 Ústavy

78 Nález Ústavního soudu ze dne 21. 12. 1993, sp. zn. Pl. ÚS 19/93 (1/1993 USn.)

79 OSINA: Problém nespravedlivého práva..., s. 5

80 PROCHÁZKA, Antonín. Legalita, legimita a kontinuita. *Právní rozhledy*, 1995, roč. 3, č. 10, s. 408

81 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 33

týče morálky, právě ona je pojmem spravedlnosti blízce příbuzným, pročež bude výklad o ní předmětem nadcházející podkapitoly.

1.4 Vztah trestního práva a morálky

1.4.1 K morálce obecně - pojem, obsah, význam

Jak jsem již zmiňoval, morálka je pojmem, který je v mnoha ohledech příbuzný s pojmem spravedlnosti, pročež můžeme ve spoustě aspektů pozorovat jejich styčné plochy. Obecně můžeme říci, že jde o určitý mimoprávní normativní jev, tedy jistý svébytný systém společenských norem, jejich účelem je docílit jakéhosi všeobecného společenského dobra, rozumně dobrých mezilidských a obecně společenských vztahů a takového lidského jednání, které může být zejména z racionálních hledisek považováno za vhodné, správné a respektující vlastní zájmy daného konkrétního jednotlivce, avšak ve zdravé a rozumné míře ponechávající dostatečný prostor i zájmům kolidujícím, a tudíž vedoucí k určité obecné společenské harmonii a dobru.⁸²

Ve výše uvedené definici můžeme jednoznačně spatřovat právě ony zmiňované jednotlivé styčné body pojmů morálky a spravedlnosti. Stejně jako vlastní obsah obou těchto pojmů je tak neustálým předmětem diskuzí v právní teorii i vzájemný vztah morálky a práva jakožto dvou zřejmě poněkud rozličných normativních systémů. Pakliže se tedy zaměříme na společné znaky pojmů morálky a spravedlnosti, nelze si nevšimnout určitých termínů ve výše uvedené definici, které jsou pro oblast morálky a spravedlnosti zcela zjevně společné - tedy zejména pojmů „*všeobecného společenského dobra*“, „*vhodných, správných a racionálně odůvodnitelných způsobů lidského chování*“ apod. Lze tedy říci, že stejně jako v případě spravedlnosti představuje i morálka soubor *samozřejmě dobrých* společenských hodnot, které by v demokratické společnosti a právním státě měly být především s přihlédnutím k racionálním hlediskům bez výjimky respektovány.

V souvislosti s tímto zjištěním se tedy nabízí otázka, jaká je přesná povaha a podstata rozdílu mezi pojmy spravedlnosti a morálky. Já osobně zastávám takový názor, že spravedlnost je oproti morálce pojmem širším a obecnějším. Pojem spravedlnosti obvykle bývá právní teorií vymezován podstatně širěji než pojem morálky a zpravidla bývají v souvislosti s ním zmiňovány i některé jeho nutné komponenty, typicky princip rovnosti,

82 HARVÁNEK: *Teorie práva...*, s. 54

princip svobody či princip právní jistoty. Morálka naproti tomu vesměs bývá vymezována úžeji, neboť se její převažující definice vztahuje převážně právě na zmiňované *vhodné, správné a racionálně odůvodnitelné* způsoby lidského chování.

Jelikož však oba tyto zmiňované systémy společenských norem zcela zjevně směřují k dosažení *všeobecného společenského dobra*, nemůže být sebemenších pochyb o tom, že pojmy morálky a spravedlnosti mají mnoho styčných ploch a v některých aspektech se překrývají, přičemž spravedlnost je pouze širším a obecnějším pojmem než morálka. Osobně se tedy domnívám, že můžeme s alespoň relativní jistotou tvrdit, že co je *morální*, může být automaticky považováno také za *spravedlivé*.

Vzhledem k výše uvedenému lze tedy konstatovat, že morálka představuje stejně jako spravedlnost určitý mimoprávní normativní systém, který je reprezentován určitými žádoucími, vhodnými a z racionálního hlediska všeobecně správnými modely lidského jednání. Ve zjednodušené podobě můžeme morálku rovněž charakterizovat tak, že jde o svébytný soubor pravidel lidského chování, který má zajistit jakési *všeobecné dobro* a správné a řádné fungování společnosti jako celku včetně oblasti mezilidských vztahů. Morální pravidla jsou přitom velmi různorodá a mohou být i značně rozličného charakteru z hlediska svého obsahu, intenzity, míry významu pro zmiňované řádné fungování společnosti apod. Právě v souvislosti s tímto konstatováním se sluší podotknout, že rozlišujeme tzv. **morálku povinnosti** a **morálku aspirací**.⁸³

Oba tyto pojmy lze v maximální stručnosti vysvětlit vykreslením jejich obsahu na jakési pomyslné škále mající dva víceméně protichůdné konečné body, z nichž jeden představuje právě morálka povinnosti a opačný morálka aspirací, přičemž mezi nimi se nacházejí veškerá existující morální pravidla, jejichž výčet je zcela pochopitelně neuzavřený a která se od sebe navzájem liší svým obsahem, významem, intenzitou i ostatními aspekty. Čím jsou tato jednotlivá morální pravidla na této pomyslné přímce blíže bodu morálky povinnosti, tím větší je jejich význam pro zachování správných společenských hodnot, a tudíž i lidskou společností všeobecně předpokládaná míra samozřejmosti jejich dodržování všemi lidmi.

Jinak řečeno, morální pravidla, která se na zmiňované pomyslné ose nacházejí v blízkosti pojmu morálky povinností, představují nejzákladnější vzorce lidského jednání, jejichž dodržování by z rozumových hledisek mělo být pro každého člověka absolutní

83 MORÁVEK, Jakub: *Model práva - vztah práva a morálky* [online]. Bulletin-advokacie.cz, 22. 3. 2013 [cit. 2022-07-19]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/model-prava-vztah-prava-a-moraliky-vitezna-prace-kategorie-talent-roku-souteze-pravnik-roku-2012>

samozřejmostí, a tudíž je na jejich porušování zpravidla reagováno velmi striktními morálními sankcemi (zavržením provinilé osoby společností, jeho odsuzováním, nelichotivým morálním stigmatem apod.).⁸⁴

Naproti tomu, čím blíže se na výše uvedeném schématu posouváme k pomyslnému bodu reprezentujícímu morálku aspirací, tím nižší je míra „společenské samozřejmosti“ dodržování zde přítomných morálních pravidel. Respektování těchto morálních pravidel tak již není vnímáno jako samozřejmý předpoklad řádného fungování společnosti, nepředstavuje nezbytné morální minimum lidského jednání tak, aby alespoň vyhovovalo elementárním morálním normám, ale naopak je pokládáno za jakousi „nadstavbovou morální zásluhu.“ Na rozdíl od morálky povinností tak zde již nedochází k tomu, že by nedodržování příslušných morálních pravidel vedlo k negativním sankcím, neboť je zdejší konstrukce přirozeně naprosto opačná - jejich dodržování bývá naopak odměňováno morálními sankcemi pozitivními (uznáním, pochvalou, zvýšením morálního kreditu daného jedince ve společnosti apod.).⁸⁵

Z výše uvedených poznatků můžeme dovozovat, že v případě morálky narazíme na tutéž otázku jako v případě spravedlnosti, tedy takovou, zda-li lze morálku jakožto mimoprávní normativní systém považovat za právní princip. Dle striktního výkladu pojmu právního principu v právní teorii by sice bylo možno o povaze morálky jakožto právního principu v pravém slova smyslu pochybovat (nejde v zásadě o součást právního řádu, nýbrž mimoprávní normativní systém, jenž s výjimkou práva samotného ovlivňuje rovněž řadu jiných společenských oblastí).⁸⁶ Stejně jako v případě spravedlnosti se já osobně však domnívám, že morálka právním principem jednoznačně je. Pojdme se tedy nyní zaměřit na právně-teoretickou argumentaci podporující tento závěr.

V první řadě můžeme stejně jako v případě spravedlnosti odkázat na Finnisovu přirozenoprávní teorii, stejně tak jako na již zmiňované styčné plochy morálky a spravedlnosti jakožto neprávních normativních systémů. Když tedy hovoříme o *samozřejmě dobrých* společenských hodnotách sloužících k dosažení *všeobecného společenského dobra* ve smyslu Finnisovy teorie, bezesporu do této kategorie můžeme zařadit nejen normy subsumovatelné pod pojem spravedlnosti, nicméně i pravidla spadající do sféry morálky.⁸⁷

84 Tamtéž

85 Tamtéž

86 HARVÁNEK: *Teorie práva...*, s. 24

87 OSINA: *Problém nespravedlivého práva...*, s. 5

Nelze tedy ani náznakem pochybovat o tom, že morálka zahrnuje určité základní společenské hodnoty, které by zákonodárcem ani orgány veřejné moci neměly být při procesu tvorby, potažmo aplikace platného pozitivního práva v žádném případě opomíjeny. Tuto myšlenku můžeme v nejrůznějších modifikacích pozorovat v publikacích velkého množství právních teoretiků.

V tomto ohledu rozhodně stojí za zmínku myšlenka Pavla Holländera, který se věnuje jak problematice státovědy a základních principů vztahu mezi jednotlivcem a veřejnou mocí, tak i problematice právní filozofie. Právě z toho důvodu dokázal velmi přesně vystihnout nepostradatelný význam morálních zásad a principů pro regulaci vztahu jednotlivce a veřejné moci.

Holländer hovoří jednak o „*novém konceptu legitimacy, v němž legitimita vyvěrá z principu suverenity lidu,*“ který spočívá v poznatku, že není možné zachování hodnotových základů svobody a demokracie v případě, že se institucionální struktura veřejné moci s těmito zásadami neztotožní alespoň v míře, kterou lze považovat za podstatnou, čímž zároveň upozorňuje na závažný nedostatek principu panství práva, jinými slovy již zmiňovanou skutečnost, že legalita veřejné moci není sama o sobě zárukou její legitimacy.⁸⁸ V této tezi lze nepochybně spatřovat určité upomínky na skutečnost, že orgány veřejné moci jsou při jejím výkonu vázány nejen obsahem platných pozitivněprávních norem, ale rovněž určitými právními principy ovládajícími právní řád, jakož i principy spravedlnosti a morálky.

Výše uvedený koncept potvrzuje Holländer svým dalším tvrzením, že je nutná akceptace postupu orgánů veřejné moci *contra legem* v případě, že je tento odchýlný postup náležitě odůvodněn požadavky například obecných právních principů nebo jiných hodnot, jejichž zachování je v demokratické společnosti v zájmu *všeobecného dobra* absolutně nezbytné.⁸⁹

Tento názor jednoznačně podporuje i judikatura Ústavního soudu, v níž ÚS bez váhání potvrzuje, že orgány veřejné moci jsou při aplikaci pozitivního práva oprávněny odchýlit se od doslovného znění zákona v případě, že to vyžaduje některý z principů nezbytných pro zachování ústavní konformity právního řádu⁹⁰ (mezi takové lze vzhledem k povaze morálních pravidel bezesporu zařadit i morální pravidla), a v níž se ÚS rovněž zabýval jedním zcela

88 HOLLÄNDER, Pavel: *Základy všeobecné státovědy*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-395-7. S. 335

89 HOLLÄNDER, Pavel: *Filosofie práva*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-366-7. S. 94
90 Nález Ústavního soudu ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (13/1997 USn.)

konkrétním případem, v němž dospěl k závěru, že by aplikace příslušného zákonného ustanovení v doslovném znění vedla k absurdní situaci, kdy by sám účastník soudního řízení rozhodoval o vyloučení soudce v dané věci⁹¹ - osobně se domnívám, že takovou situaci by bylo možné bez sebemenších pochyb označit nejen za rozpornou se smyslem a účelem daného zákonného ustanovení, ale rozhodně (a patrně i právě z toho důvodu) jako zcela *amorální*.

Dále je rozhodně třeba zmínit myšlenky amerického právního teoretika Lona L. Fullera, který je autorem tzv. teorie vnitřní morálky práva.⁹² Teorie Fullerovy morálky je někdy také nazývána teorií *morálky, která umožňuje právo*.⁹³ Je tomu tak z toho důvodu, že Fullerova teorie je založena na předpokladu existence souboru jakýchsi přirozených morálních pravidel procesního charakteru, která musí být při tvorbě norem pozitivního práva bezvýjimečně respektována, aby vzniklé pozitivněprávní normy vůbec mohly být považovány za legitimní soustavu právních pravidel, která své adresáty zavazují.⁹⁴

Porušení kteréhokoli z těchto zmiňovaných morálních pravidel majících převážně charakter jakéhosi přirozeného procesního práva při procesu tvorby práva pozitivního by podle názoru Fullera mělo za následek vznik určitého systému *quasi-právních* pravidel, který by nemohl být za právní řád v pravém slova smyslu ani považován, a který by tudíž ani nebyl závazný pro své adresáty.⁹⁵

Konečně můžeme zmínit rovněž právní myšlení Tomáše Sobka, který se ve svých pracích zabýval mj. problematikou právního moralismu a jeho vztahu k právnímu formalismu. Sobek se zde věnuje komparaci těchto dvou protikladných právně-filozofických proudů, přičemž tvrdí, že je nutno odmítnout jak postoj radikálních moralistů, kteří podle jeho názoru zcela negují úlohu platného pozitivního práva, neboť toto podle radikálně-moralistické teorie v případě svého souladu s morálními pravidly jen tlumočí požadavek morálky a v případě svého rozporu s nimi přichází v úvahu pouze aplikace morálních pravidel zcela bez nutnosti použít rovněž příslušné pozitivněprávní normy,⁹⁶ tak i přístup radikálních formalistů, kteří při řešení jakéhokoli právního problému využívají pouze argumenty opřené o obsah platného

91 Nález Ústavního soudu ze dne 28. 7. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 9/09 (166/2009 USn.)

92 MORÁVEK: *Model práva - vztah práva a morálky...*, část D

93 Tamtéž

94 FULLER, Lon L.: *Morálka práva*. 1. vydání. Praha: Oikoymenth, 1998, s. 39. ISBN 8086005658

95 Tamtéž

96 SOBEK, Tomáš: *Právní myšlení. Kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva, 2011, s. 13. ISBN 978-80-87439-03-6

pozitivního práva, neboť se domnívají, že právní otázky je nutné posuzovat zcela nezávisle na otázkách morálních.⁹⁷

Za optimální kompromis je v tomto ohledu třeba považovat postoj umírněných moralistů, kteří svorně tvrdí, že skutečnost, že v daném případě dochází k řešení právního problému, není dostatečným důvodem pro to, aby byla zcela ignorována morálka na straně druhé.⁹⁸ Tento názor je takového charakteru, že se v zásadě ztotožňuje s výše rozvedenými tezemi, z nichž vychází jednoznačný závěr, že morálka jakožto neprávní normativní systém bezesporu obsahuje určitá pravidla, principy a hodnoty, které jsou absolutně nepostradatelným předpokladem dosažení *všeobecného společenského dobra*, *všeobecně dobrých* mezilidských vztahů a zachování *správného, vhodného a dobrého* lidského chování.

Právě proto jde o hodnoty, které nemohou být orgány veřejné moci v procesu tvorby a aplikace pozitivního práva za žádných okolností přehlíženy, pročež zároveň tvoří i určité hodnotové východisko a ideový základ právního řádu jako celku. Z toho důvodu jsem přesvědčen, že hodnoty, principy a pravidla spadající pod pojem morálky lze stejně jako v případě spravedlnosti řadit rovněž mezi principy právní.

1.4.2 Vztah trestního práva a morálky

Předmětem této krátké podkapitoly bude z převážné části jen zopakování již známých pravd z jedné z předchozích podkapitol této práce, v níž jsem se zabýval významem trestního práva pro zachování a ochranu spravedlnosti. Důvodem tohoto je samozřejmě již mnohokrát zmiňovaná existence mnoha styčných ploch pojmů morálky a spravedlnosti.

Je všeobecně známou skutečností, že trestní právo poskytuje společnosti ochranu před trestnými činy taxativně vypočtenými v trestněprávních normách, což znamená pouze ve společensky nejškodlivějších případech porušení či ohrožení elementárních hodnot, společenských vztahů a zájmů demokratické společnosti, tedy v situacích, kdy mimotrestní prostředky již nejsou způsobilé dotčenému zájmu náležitou ochranu zajistit.⁹⁹ Z toho důvodu je význam trestního práva pro ochranu těchto hodnot naprosto stěžejní a neopomenutelný.

Z obecného výkladu k problematice morálky obsaženého v předchozí podkapitole lze bez větších pochybností dovodit, že naprostá většina morálních pravidel (lze i říci, že v zásadě všechna s výjimkou těch, která se svým obsahem blíží pojmu morálky aspirací, viz příslušnou

97 SOBEK: *Právní myšlení. Kritika moralismu...*, s. 12

98 Tamtéž

99 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 33

podkapitolu) má skutečně povahu určitých zásad a hodnot, které jsou pro správné, vhodné a bezproblémové fungování společnosti v demokratickém právním státě absolutně nezbytné.

Z této teze lze poté vcelku přirozeně dovodit, že úkolem trestního práva je zajišťovat náležitou ochranu i principům a zásadám podřaditelným pod morálku. Dokonce lze konstatovat, že vzhledem k obrovské míře společenské škodlivosti případů, v nichž je možné legitimně uplatnit trestněprávní odpovědnost a důsledky s ní spojené, je trestní právo jakýmsi „vzorem“ morálky a hodnot s ní spojených v právním státě, tedy jejím stěžejním, zcela nepostradatelným a výsostným „strážcem“ na legislativní úrovni.

Tento závěr lze samozřejmě dovodit i ze zákonné formulace ustanovení § 1 odst. 1 trestního řádu, které hovoří o „*spravedlivém potrestání pachatelů trestných činů*“,¹⁰⁰ jakož i z příslušné komentářové literatury, v níž se Pavel Šámal vyjadřuje v tom smyslu, že účelem trestního řízení je mj. spravedlivé potrestání pachatele trestného činu, a to zejména v zájmu ochrany nejdůležitějších právních statků naší společnosti, mezi které lze bezesporu řadit i morální pravidla, principy a zásady (viz výše).¹⁰¹

100 § 1 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, ve znění pozdějších předpisů

101 ŠÁMAL, Pavel: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0. § 1 odst. 1, s. 1 - 15

2 Metodika posuzování souladu trestněprávních norem s právními principy

Nyní se již pozvolna dostáváme k analytické (výzkumné) části této práce. Jak jsem již v teoretické části této práce mnohokrát zmiňoval, úloha trestního práva z pohledu ochrany práv a oprávněných zájmů fyzických i právnických osob, jakož i zájmů společnosti jako celku, v souhrnu tedy zcela nepostradatelných esenciálních hodnot, společenských vztahů a zájmů naší společnosti, jejichž ochrana a respektování je v právním státě absolutní samozřejmostí, je naprosto neopomenutelná.¹⁰² V předchozích částech práce jsem se zmiňoval rovněž o tom, že naprostá většina těchto elementárních společenských hodnot má povahu právních principů, případně lze poté požadavek jejich ochrany z nejobecnějších právních principů snadno dovodit.¹⁰³

Lze tedy říci, že trestní právo jakožto odvětví veřejného práva, jehož úkolem je poskytovat společnosti ochranu jen v nejzávažnějších případech dotčení nejvýznamnějších právních statků demokratické společnosti,¹⁰⁴ by mělo být jakýmsi „vzorem“ jejich ochrany a zároveň nejsilnějším, nejúčinnějším a nejspolehlivějším prostředkem zajišťování ochrany a respektování právních principů, ať už ve vertikálních vztazích mezi jednotlivcem a veřejnou mocí, nebo ve vztazích horizontálních.

102 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 19

103 Tamtéž

104 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 33

Vzhledem k této skutečnosti by situace, kdy by trestní právo při ochraně a realizaci právních principů včetně oněch zmiňovaných nejzákladnějších společenských hodnot jakýmkoli způsobem selhávalo, skutečně byla silně nežádoucí a vrhala by velmi negativní světlo na ČR jako právní stát, neboť by přirozeně budila značné pochybnosti o kvalitě, ústavní konformitě a řekněme, že i *morální správnosti* a *spravedlivosti* českého právního řádu.

Osobně se domnívám, že kodex trestního práva hmotného v ČR (zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů) obsahuje některá ustanovení, která již několikrát zmiňovanému požadavku zajištění náležité ochrany právních principů v dostatečném rozsahu nevyhovují. Právě proto bude náplní analytické části této práce především právně-filozofická analýza vybraných problematických ustanovení trestního zákoníku s využitím zvolených argumentačních metod (především testu proporcionality, viz dále), přičemž bude poté následovat výstup v podobě konstatování domnělého souladu či rozporu daného ustanovení s právními principy, případně i návrhu *vhodnějšího* či *správnějšího* legislativního ošetření dané záležitosti tak, aby imperativu řádné ochrany právních principů bylo dostatečně vyhověno.

2.1 K metodám právně-filozofické argumentace obecně

V souvislosti s výše uvedeným se však nabízí logická otázka, na základě jakých konkrétních právně relevantních argumentů lze konstatovat rozpor trestněprávních norem s právními principy. Vzhledem k tomu, že právní princip je svojí povahou jen velmi obecným pravidlem, které tvoří základní hodnotové východisko a ideový zdroj obsahu platného pozitivního práva, a které se tak vyznačuje velkou mírou abstraktnosti a obecnosti na straně jedné a značnou nekonkrétností na straně druhé,¹⁰⁵ může být soulad příslušné zkoumané pozitivněprávní normy s právními principy mimořádně sporný, a tudíž lze závěr o jejím rozporu s právními principy zpravidla velmi snadno napadat a zpochybňovat.

Právě v souvislosti s tímto poznatkem je nyní třeba se zaměřit na vystižení pravé povahy a podstaty rozdílu mezi právními pravidly (normami) a právními principy. Zjednodušeně je možné tento rozdíl charakterizovat tvrzením, že právní normy mají charakter příkazu absolutního, zatímco právní principy naproti tomu mají povahu příkazu relativního

105 OSINA: *Teorie práva*, s. 75

(*prima facie*).¹⁰⁶ V reálné praxi to znamená, že právní normy jsou zcela jednoznačným a definitivním pravidlem majícím pevně stanovenou logickou strukturu - pokud tedy dojde k naplnění skutkové podstaty formulované *hypotézou* právní normy, uplatní se v dané konkrétní situaci obecně závazné pravidlo chování vymezené *dispozicí* právní normy, případně může dle povahy a předmětu úpravy příslušné právní normy následovat i *sankce* jakožto negativní právní následek nesplnění povinnosti uložené *dispozicí*.¹⁰⁷

Právní principy naproti tomu nejsou žádnými konkrétními pravidly, které by dopadaly výhradně jen na určitou konkrétní přesně vymezenou skutkovou podstatu, ale naopak představují jen určité velmi obecné postuláty, určitá nejzákladnější hodnotová východiska a ideologické zdroje pozitivněprávní úpravy, které určují mantinely, v nichž se obsah platného pozitivního musí pohybovat, a žádoucí ideový a hodnotový směr, jímž by se právní řád dané právní kultury měl v optimálním případě ubírat.¹⁰⁸ Právní principy tak na rozdíl od právních norem neslouží k jednoznačné a přesné regulaci jednotlivých konkrétních právních situací, ale existují pouze ve velmi abstraktním a obecném duchu a mají působit na zákonodárce a orgány veřejné moci oprávněné aplikovat normy pozitivního práva spíše v ideologické rovině.

Lze tedy tvrdit, že na rozdíl od právních pravidel prozařují právní principy napříč celým právním řádem a mají ovlivňovat jak vztahy vertikální, tak i horizontální, jakož i vlastní obsah pozitivního práva. Oproti právním normám, které vždy dopadají pouze na určitou zcela přesně a konkrétně vymezenou právní situaci, tak obsah právních principů zůstává stále neměnný bez ohledu na daný konkrétní případ, a pakliže z nich už lze dovozovat určitou přímou povinnost subjektů veřejné moci nebo jednotlivců ke konání nebo opomenutí, tak jen v nejobecnější rovině.¹⁰⁹

Z výše uvedených skutečností však jednoznačně vyplývá, že tvrzení rozporu určité konkrétní pozitivněprávní normy s právními principy bude ve většině případů značně rozporuplné a kontroverzní. Jak již bylo zmíněno, právní principy totiž neformulují žádné konkrétní obecně závazné pravidlo chování dopadající na daný konkrétní skutkový stav, ale vyjadřují jen jakési nejobecnější hodnotové postuláty a směr, kterým se obsah platného pozitivního práva má v optimálním případě ubírat. Zpravidla tak působí na právní řád jako

106 TRYZNA, Jan: *Právní principy a právní argumentace. K vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2010, s. 147. ISBN 978-80-87284-01-8

107 OSINA: *Teorie práva*, s. 55

108 TRYZNA: *Právní principy a právní argumentace...*, s. 147

109 Tamtéž

celek souběžně, vzájemně se prolínají a určitým způsobem prozařují do všech druhů právních vztahů, a to při svém stále identickém, neměnném obsahu. Při svém neustálém vzájemném spolupůsobení tak na rozdíl od právních norem neurčují, co v daném konkrétním případě *je*, resp. jaké pravidlo chování v dané situaci *platí*, nýbrž to, co by v optimálním případě být *mělo*, jaký by měl být *správný* a *vhodný* obsah a hodnotové a ideologické zaměření právního řádu.¹¹⁰

Právě z tohoto důvodu bývají právní principy právní teorií označovány jako *příkazy k optimalizaci*, neboť určují hodnotový základ právního řádu a takovou podobu pozitivního práva, která je *optimální* a *žádoucí*.¹¹¹ Vzhledem k výše uvedené skutečnosti, že právní principy neupravují žádnou konkrétní situaci, ale pouze ve velmi obecném hodnotovém a ideovém duchu působí na právní systém jako celek, přičemž se vzájemně prolínají a prostupují napříč celým právním řádem, se vcelku pochopitelně nabízí otázka, jakým způsobem lze řešit situaci, kdy je v daném konkrétním případě možno vycházet z více různých právních principů, které jsou z obsahového hlediska vzájemně neslučitelné, což nepochybně může nastat jak v případě tvorby pozitivněprávních norem, tak i jejich aplikace.

Taková situace nastat bezesporu může, a to z toho důvodu, že právních principů existuje nepřeborné množství, a jejich výčet je nadto víceméně neuzavřený (neboť za právní principy mohou být dle některých minoritních názorů považovány například i hodnoty, které takto v nauce většinou označovány nejsou), a přestože je účelem všech nesporně docílit jakéhosi *všeobecného společenského dobra* a *žádoucího* a *správného* fungování lidské společnosti, mohou některé z nich chránit i diametrálně odlišné, resp. zcela protichůdné statky, a proto je jejich současné použití v rámci právní argumentace pro určitý závěr absolutně neakceptovatelné.

Zaměříme-li se tedy na pojmy, které byly opakovaně zmiňovány již v předchozích částech této práce, a to především v souvislosti s tzv. neprávními normativními systémy, zejména tedy pojmy *všeobecného dobra*, *samozřejmě dobrých* společenských hodnot a *morální správnosti* určitého jednání nebo způsobu výkonu veřejné moci, lze si představit, že by vybraná problematická ustanovení trestního práva hmotného mohla být v analytické části této práce hodnocena s odkazem na ně. Již jsem uváděl, že právní principy lze všeobecně považovat za souladné s těmito ideály řádného fungování lidské společnosti, ale v souvislosti

110 Tamtéž

111 Tamtéž

s tím vyvstává základní otázka: „Na základě jakých kritérií lze usuzovat, že daná konkrétní norma trestního práva hmotného je v souladu, nebo naopak v rozporu například s ideou dosažení *všeobecného společenského dobra*? Jaký konkrétní právní princip by měl být příslušnou zkoumanou trestněprávní normou preferován a který naopak upozaděn, aby tomuto požadavku bylo zcela vyhověno?“

Je naprosto zřejmé, že výše uvedená právně-filozofická argumentace opírající se především o odkazy na nejobecnější proklamace takového typu, že trestní právo musí být vzorem ochrany spravedlnosti, morálky a *všeobecného dobra* ve společnosti, je z hlediska učinění uspokojivého závěru o souladu, nebo naopak rozporu příslušné trestněprávní normy s právními principy naprosto nedostačující. Vzhledem k abstraktní povaze právních principů a jejich spolupůsobení při řešení všech otázek normotvorby i aplikace pozitivního práva je tudíž třeba přistoupit k tzv. *poměřování* kolidujících principů.¹¹² Tento závěr je zcela nezpochybnitelný a vychází především z právně-filozofického myšlení právního teoretika Roberta Alexyho, který se v rámci svého bádání problematice právních principů intenzivně věnoval. Právě o problematice *poměřování* kolidujících principů se podrobněji zmiňují v následující podkapitole.

2.2 Test proporcionality jako příkaz k optimalizaci trestněprávních norem

2.2.1 K metodám poměřování právních principů obecně

V předcházející podkapitole jsem uváděl, že vzhledem k abstraktní povaze a velké míře obecnosti právních principů se jejich obsah ve vztahu ke konkrétnímu právnímu případu nemění, a ony tak existují neustále v nezměněné formě, přičemž prostupují celým právním řádem a především z hodnotového hlediska ovlivňují všechny druhy právních vztahů, avšak jejich obsah, resp. povaha jimi chráněného statku, může v některých případech být velmi rozdílná.

Právě z toho důvodu nelze vzájemnou kolizi právních principů v konkrétním případě řešit obdobně jako kolizi právních norem, které vždy formulují určité obecně závazné pravidlo chování ve vztahu ke zcela konkrétní situaci, a tudíž se v případě shodnosti skutkové podstaty vymezené *hypotézou* uplatní zcela jednoznačná a obsahově velmi jednoduchá kolizní

¹¹² TRYZNA: *Právní principy a právní argumentace...*, s. 151

pravidla,¹¹³ nicméně je třeba ji řešit právě již zmiňovaným *poměrováním* kolidujících právních principů, tedy posuzováním, který z těchto principů má být při řešení dané konkrétní legislativní či aplikační otázky upřednostněn a který naopak upozaděn.¹¹⁴

Nyní se tedy nabízí otázka, jaké konkrétní metody vzájemného *poměrování* kolidujících principů je třeba zvolit, aby daná analýza přinesla uspokojivý výsledek. V nauce i v rozhodovací praxi soudů je v současné době považován za nejspolehlivější metodu **test proporcionality**.¹¹⁵ Samotný test proporcionality bývá rovněž někdy označován jako *příkaz k optimalizaci*, neboť jeho hlavním účelem skutečně je dosáhnout *optimální, vhodné a spravedlivé* rovnováhy mezi oběma kolidujícími principy.¹¹⁶ Ještě dříve, než budu podrobněji pojednávat o testu proporcionality jakožto v současné právní praxi preferované metodě poměrování kolidujících principů, se ve stručnosti zaměřím na problematiku obecných podmínek omezování právních principů veřejnou mocí.

V právní teorii ani filozofii se samozřejmě nesetkáme s žádnou konkrétní formulací obecných podmínek omezování právních principů orgány veřejné moci, neboť problematika právních principů samotná je, jak jsem již mnohokrát zmiňoval, velmi široká, velmi abstraktní a v detailním rozsahu je spíše předmětem zkoumání právní teorie než právní praxe (tedy orgánů aplikujících pozitivní právo při řešení konkrétních případů), můžeme je však dovozovat typicky z právních předpisů ústavní síly, neboť tyto samozřejmě pracují s pojmy i obsahem právních principů, například už jen formou zmínky o materiálním jádru ústavního pořádku („*podstatných náležitostech demokratického právního státu*“)¹¹⁷, které zahrnuje právě naprosto esenciální právní principy nezbytné pro řádné fungování demokratické společnosti.

Vcelku pochopitelně tak můžeme vycházet z předpokladů legitimního omezování základních práv veřejnou mocí stanovených Listinou, neboť ochrana lidských práv, jakož i lidská práva samotná jsou zcela elementárními a v demokratickém právním státě nepostradatelnými právními principy, které tvoří nedílnou součást materiálního ohniska ústavního pořádku¹¹⁸ ve smyslu čl. 9 odst. 2 Ústavy.¹¹⁹ Listina vymezuje podmínky pro

113 HANUŠ, Libor: K materiální derogaci (interpretačním derogačním pravidlům). *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 24, s. 898

114 TRYZNA: *Právní principy a právní argumentace...*, s. 151

115 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 95

116 Tamtéž

117 čl. 9 odst. 2 Ústavy

118 Nález ÚS Pl. ÚS 27/09

omezování lidských práv jednak obecně v čl. 4¹²⁰ a dále v konkrétní rovině téměř u každého jednotlivě zakotveného práva. Z těchto různých ústavněprávních úprav lze tak všeobecně dovodit tři základní předpoklady legitimacy omezování základních práv orgány veřejné moci, a sice **existenci legislativního rámce** pro příslušný vrchnostenský akt orgánu veřejné moci, jímž došlo k zásahu do daného základního práva, **zaměřenost daného vrchnostenského aktu na dosažení určitého legitimního cíle a nezbytnost takového aktu v demokratické společnosti**.¹²¹

Výše uvedené podmínky, za nichž je zásah do určitého základního práva ze strany příslušného orgánu veřejné moci legitimním, následně vcelku pochopitelně položily základ pro soudní judikaturu, která na jejich základě postupně zformulovala některé zcela konkrétní metody přezkumu legitimacy omezování základních práv (které jsou zcela přirozeně analogicky použitelné i v případech omezování jiných právních principů, ať už tyto leží v oblasti veřejného zájmu, nebo jinde¹²²). Jak již bylo zmíněno, mezi těmito metodami dominuje zejména **test proporcionality jako příkaz k optimalizaci** (tzn. k optimálnímu vyvážení vzájemně kolidujících hodnot v daném konkrétním případě), jenž byl poprvé zformulován Ústavním soudem v nálezu Pl. ÚS 4/94.¹²³ V právní praxi bývají samozřejmě používány i jiné metody přezkumu legitimacy zásahů do nejrůznějších právních principů veřejnou mocí (v drtivé většině případů v souvislosti s přezkumem ústavnosti omezování lidských práv, viz výše), vzájemné odlišnosti jejich struktury jsou však dány mnohem spíše odlišnou terminologií soudců jednotlivých soudních orgánů, případně rozdíly jejich přístupu v nepodstatných drobných aspektech spíše než skutečnou a podstatnou materiální (obsahovou) odlišností jednotlivých metod (testů).

Jako typický příklad takových metod můžeme samozřejmě uvést **pětistupňový test** formulovaný a aplikovaný ESLP (mezinárodním soudním orgánem ochrany ústavnosti zřízeným evropskou Úmluvou)¹²⁴ mající formálně o dva body více než test proporcionality, tyto jsou však v zásadě jen formálního charakteru, a tak se pětistupňový test materiálně víceméně shoduje s testem proporcionality. Existují také metody posuzování legitimacy omezování právních principů, jež se vzhledem ke své specifické povaze vztahují pouze k

119 čl. 9 odst. 2 Ústavy

120 čl. 4 LZPS

121 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 88

122 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 95

123 Nález Ústavního soudu ze dne 12. 10. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94 (46/1993 USn.)

124 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 89

určitému jejich omezenému okruhu (například k ústavně zaručeným právům sociální povahy, což je případ **testu racionality**, rovněž ustáleného v judikatuře ÚS).¹²⁵

2.2.2 Test proporcionality - postup při aplikaci, struktura

Jak jsem již zmiňoval v předchozí podkapitole, test proporcionality je naprosto základní a v rozhodovací praxi soudů i právní teorii nejrozšířenější metoda přezkumu legitimacy zásahů do právních principů ze strany orgánů veřejné moci (v praxi bývá nejčastěji používán pro vzájemné poměrování lidských práv, případně lidského práva a jiného právního principu zpravidla ležícího v oblasti veřejného zájmu, ale rozhodně jej lze analogicky aplikovat i na jakékoli jiné případy vzájemné kolize dvou svojí povahou odlišných právních principů),¹²⁶ který sestavil ÚS patrně na základě obecných podmínek ústavnosti omezování základních práv veřejnou mocí formulovaných Listinou.¹²⁷ V explicitním znění takto vymezené struktury testu proporcionality sice chybí zmínka *legality* příslušného zásahu orgánu veřejné moci (tedy existence jeho výslovného zákonného základu), ale lze předpokládat, že ÚS, jsa s těmito ústavně vymezenými podmínkami obeznámen, tento nutný předpoklad v citovaném nálezu presumoval. Nyní se tedy pojďme zaměřit na konkrétní strukturu testu proporcionality.

Prvním bodem testu proporcionality je **vhodnost**. Vhodnost je charakterizována způsobilostí prostředku použitého v daném konkrétním případě příslušným orgánem veřejné moci, který vedl k omezení určitého právního principu, k dosažení tímto prostředkem sledovaného legitimního cíle v podobě ochrany právního principu v daném případě kolidujícího s právním principem, do něžž bylo tímto popsáním jednáním příslušného orgánu veřejné moci zasaženo.¹²⁸

V rámci prvního kroku testu proporcionality tedy zkoumáme, zda-li je příslušný zásah do dotčeného právního principu vůbec způsobilý k dosažení sledovaného legitimního cíle v podobě ochrany jiného právního principu. Pakliže dospějeme k závěru, že nikoli, případně že daný zásah orgánu veřejné moci dokonce ani žádný legitimní cíl nesleduje (tedy že žádný právní princip kolidující s dotčeným právním principem vlastně ani neexistuje), je nutno

125 KRATOCHVÍL, Jan: Test racionality: Skutečně vhodný test pro sociální práva? *Právník*, 2015, roč. 155, č. 12, s. 1052

126 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 95

127 Nález ÚS Pl. ÚS 4/94

128 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

příslušný zásah vyhodnotit jako nepřijatelný bez dalšího. Další dva body testu proporcionality jsou tak již zcela vyloučeny ze sféry jurisprudence.¹²⁹

Následujícím bodem testu proporcionality je **potřebnost**. Potřebnost použitého prostředku, jímž došlo k zásahu do určitého právního principu ze strany orgánu veřejné moci, je vyjádřena situací, kdy totožného výsledku, co se týče náležité ochrany právního principu, je právě skrze použitý prostředek sledována, nelze dosáhnout žádným prostředkem mírnějším, tzn. takovým, který se spojuje s méně intenzivním zásahem do kolidujícího zájmu (principu).¹³⁰

Právě a přesně na této tezi je postavena mj. naprosto stěžejní a klíčová zásada trestního práva, a sice zásada subsidiarity trestní represe, neboť tato praví, že v případě, že je možno dostatečné ochrany esenciálních zájmů demokratické společnosti dosáhnout i mírnějšími prostředky než uplatněním trestněprávní odpovědnosti, mají být tyto prostředky použity bez dalšího.¹³¹ V obecné rovině řečeno, je-li tedy možno sledovaného legitimního cíle dosáhnout prostředkem mírnějším než tím, který byl v daném případě použit, použitý prostředek selže právě v druhém bodu testu proporcionality (při zkoumání *potřebnosti*).

A konečně, posledním a z hlediska učinění jednoznačného závěru o souladu, nebo naopak rozporu prostředku použitého příslušným orgánem veřejné moci s právními principy rozhodně nejobsáhlejší a nejproblematictější bodem testu proporcionality je vlastní **vzájemné poměrování kolidujících právních principů**. Jak nepochybně vyplynulo již z výše rozvedených bodů testu proporcionality, poměrování kolidujících principů je svojí povahou subsidiární, což znamená, že na řadu přichází až v momentě, kdy je učiněn jednoznačný závěr o tom, že použitý prostředek je způsobilý k dosažení sledovaného legitimního cíle (ochraně kolidujícího principu) a zároveň nelze totožné míry jeho ochrany dosáhnout žádnými mírnějšími prostředky. Poté je tedy nasnadě přistoupit k vlastnímu poměrování kolidujících hodnot, tedy ke zkoumání *proporcionality* v užším smyslu. Někdy bývá tento bod právní teorii či soudní praxi nazýván rovněž jako *přiměřenost* použitého prostředku sledovanému legitimnímu cíli, eventuálně jako jeho *nezbytnost* v demokratické společnosti.¹³²

129 Tamtéž

130 Tamtéž

131 DRAŠTÍK: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 12 odst. 2

132 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

Už jen z výše uvedeného je s největší pravděpodobností naprosto zřejmé, že *proporcionalita (přiměřenost)* v užším slova smyslu je neurčitým právním pojmem charakteristickým značnou mírou abstrakce. Z toho důvodu je nanejvýš logické, že se stal intenzivním předmětem zkoumání v judikatuře českých soudů. Při hledání co možná nejpřesnější definice pojmu *přiměřenosti* v užším smyslu tak podle mého názoru můžeme vycházet především z nálezu ÚS Pl. ÚS 3/02, v němž ÚS konstatuje, že „*újma na základním právu nesmí být nepřiměřená sledovanému cíli...*“ resp. že „*újma na základním právu nesmí svými negativy převažovat pozitiva, jichž použitým opatřením bude dosaženo.*“¹³³

Tento judikatorní poznatek lze podle mého názoru interpretovat následovně: Použitý prostředek je ve vztahu ke sledovanému legitimnímu cíli *přiměřený* v užším smyslu za předpokladu, že míra závažnosti zásahu do jednoho z kolidujících právních principů z celospolečenského hlediska je nanejvýš stejná jako rozsah a význam pozitivních důsledků plynoucích z uspokojení kolidujícího zájmu.¹³⁴ Zásadní otázkou však zůstává, jakým způsobem je nutno hodnotit onu zmíněnou „*míru závažnosti zásahu do daného právního principu pro společnost*“ na straně jedné a „*povahu a význam pozitivních důsledků uspokojení kolidujícího zájmu*“ na straně druhé, aby vůbec mohlo být dosaženo uspokojivého výsledku takové analýzy. Je naprosto zřejmé, že se standardními a velmi abstraktními právně-filozofickými argumenty si zde nevystačíme (viz příslušná podkapitola).

Samozřejmě existují určité velmi sofistikované a komplikované metody hodnocení a vzájemného poměrování obou těchto výše uvedených kritérií. Konkrétně se jedná především o tzv. Alexyho vážící formulí, což je velmi komplikovaná a z velké části numerická metoda poměrování kolidujících principů zformulovaná již zmiňovaným právním teoretikem Robertem Alexym roku 2003. Podstatnou myšlenkou vyplývající z této metody je zejména klíčový poznatek, že míra důležitosti nenaplnění či omezení jednoho konkrétního principu musí být nanejvýš stejně velká jako míra důležitosti uspokojení principu kolidujícího.¹³⁵

S uvážením této teze lze tedy v zásadě shrnout, že při poměrování kolidujících principů je třeba vycházet zejména ze dvou základních hodnotících hledisek, kterými jsou společenský význam každé z dvojice vzájemně kolidujících hodnot a rovněž intenzita dotčení každého z nich. Při uvážení obou z nich současně u každého jednotlivého kolidujícího zájmu vznikne jednoduchá rovnice, jejímž výsledkem bude zpravidla přesné posouzení právě oné *míry*

133 Nález Ústavního soudu ze dne 13. 8. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 3/02 (105/2002 USn.)

134 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 97

135 WINTR, Jan: Alexyho vážící formule. *Právník*, 2016, roč. 156, č. 5, s. 446 - 461

důležitosti, tedy závažnosti zásahu do dotčeného právního principu pro společnost na straně jedné a společenského významu ochrany principu kolidujícího na straně druhé.¹³⁶

Na základě tohoto klíčového poznatku tak můžeme konstatovat, že poslední bod testu proporcionality v podobě *přiměřenosti* zásahu do daného právního principu v užším smyslu, resp. vzájemného *poměrování* kolidujících hodnot lze v maximální možné stručnosti shrnout následovně: Míra závažnosti zásahu do daného právního principu musí být nanejvýš stejná jako míra důležitosti uspokojení kolidujícího právního principu pro společnost, přičemž jak pojem *závažnosti zásahu* na straně jedné, tak i *důležitosti ochrany pro společnost* na straně druhé je charakterizován zejména dvěma souběžně hodnocenými hledisky, kterými je jednak společenský význam obou kolidujících principů a jednak míra intenzity zásahu do omezeného právního principu a míra intenzity uspokojení zájmu kolidujícího.¹³⁷

Lze tak v zásadě s klidným svědomím konstatovat, že podrobení příslušné zkoumané pozitivněprávní normy právně-teoretické analýze v souladu s výše uvedeným postupem, tedy strukturou testu proporcionality jako příkazu k optimalizaci (nalezení optimální rovnováhy mezi dvěma kolidujícími právními principy), nám již poskytne zcela uspokojivou odpověď na otázku, zda-li daná norma pozitivního práva této *optimální a spravedlivé* rovnováze vyhovuje, nebo nikoli. Právě hledání odpovědi na tuto otázku v případě vybraných podle mého názoru problematických norem českého trestního práva hmotného (resp. problematických ustanovení českého trestního zákoníku) prostřednictvím aplikace testu proporcionality bude předmětem nadcházejících kapitol.

Na úvod tohoto právně-teoretického rozboru každého ze zvolených domněle problematických ustanovení trestního zákoníku vždy uvedu základní východiska dané problematiky a provedu komparaci příslušných jednotlivých odborných názorů na ni zpravidla i s odkazem na některé obecné právně-filozofické argumenty (viz podkapitulu pojednávající o obecných metodách právně-filozofické argumentace). Poté bude následovat samotná aplikace testu proporcionality, obvykle na fiktivní právní situaci spadající pod aplikační rozsah příslušné zkoumané trestněprávní normy, přičemž na základě výsledku takovéto analýzy posléze učiním definitivní závěr ohledně souladu, nebo naopak rozporu dané trestněprávní normy s právními principy. Bude-li to v daném konkrétním případě z povahy věci možné, navrhu i vhodnější legislativní ošetření dané záležitosti tak, aby bylo požadavku

136 Tamtéž

137 Tamtéž

optimální a spravedlivé rovnováhy mezi oběma kolidujícími principy vyhověno buď zcela, nebo alespoň v rámci možností v největším možném rozsahu.

3 § 25 trestního zákoníku (úplné vyloučení dětí mladších 15 let z trestní odpovědnosti)

Ustanovení § 25 TZ považují za mimořádně problematické z hlediska vyhovění požadavku náležité ochrany a zabezpečení realizace právních principů v právních vztazích všeho druhu, a to především z důvodu, že obsahuje absolutní, nepřekročitelný imperativ k úplnému vynětí dětí mladších 15 let z trestní odpovědnosti.¹³⁸ Dítě mladší 15 let se tedy nemůže dopustit trestného činu ani v případě, že by jeho jednání v ostatním naplňovalo všechny zákonné znaky trestného činu, neboť z důvodu nesplnění obligatorního obecného znaku věku (minimálně 15 let) se vždy může jednat nanejvýš o tzv. čin jinak trestný.¹³⁹

Už jen skutečnost, že účelnost stanovení pevné věkové hranice trestní odpovědnosti z pohledu zajištění řádné a dostatečné ochrany esenciálních hodnot a zájmů demokratické společnosti je otázkou velmi spornou a diskutabilní, na což poukazují i neustálé diskuze na toto téma v řadách odborné i laické veřejnosti, však jednoznačně svědčí o tom, že zavedení

138 § 25 TZ

139 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 142

pevné věkové hranice trestní odpovědnosti do trestního kodexu je záležitostí přinejmenším problematickou, a proto i poměrně snadno napadnutelnou. Právě z toho důvodu se v této kapitole budu věnovat právně-teoretické analýze této problematiky, resp. ustanovení § 25 TZ.

3.1 Základní teoretická východiska, komparace odborných názorů

Na úvod rozboru uvedené problematiky se rozhodně sluší poukázat na velmi trefné obrazné vyjádření, že „*věková hranice trestní odpovědnosti rozděluje svět*.“¹⁴⁰ Jak jsem již stručně nastínil v úvodu této kapitoly, jak samotná existence pevné věkové hranice trestní odpovědnosti, tak i její optimální výše v případě jejího zavedení je neustálým předmětem diskuzí nejen v řadách trestněprávních odborníků, ale také specialistů na problematiku lidských práv, ochrany práv a zájmů dětí apod. Je tak zjevné, že jde o téma mimořádně složité a ožehavé, protože je naprosto logický důsledek, že napříč právními kulturami, a dokonce ani u států soustředěných na jednom kontinentu majících velmi podobné právní systémy neexistuje žádné jeho jednotné ani obecně uznávané legislativní řešení.¹⁴¹

Pojďme se tedy nyní podívat na komparaci argumentace použité v rámci jednotlivých odborných názorů pro zvýšení, snížení, nebo dokonce úplné vypuštění fixní věkové hranice trestní odpovědnosti z českého trestního zákoníku. Za nejvhodnější postup považuji začít teleologickým výkladem ustanovení § 25 TZ, abych co možná nejpřesněji zjistil jak subjektivní záměry zákonodárce při zakotvení pevné věkové hranice trestní odpovědnosti, tak i smysl a účel této úpravy v objektivním měřítku. Jakousi prvotní odpověď na tyto otázky můžeme samozřejmě nalézt v důvodových zprávách k trestním předpisům. Důvodová zpráva k TZ je v tomto ohledu velmi strohá a v zásadě nicneříkající,¹⁴² důvodová zpráva k ZSM však už v tomto směru poskytuje mnohem více relevantních informací, neboť tvrdí, že ve vztahu k dětem mladším 15 let, jež se dopustily činu jinak trestného, považuje za účelnější řešení oproti trestním sankcím užití specifických výchovných a ochranných opatření, a to zvláště s ohledem na rapidní nárůst brutální kriminality dětí tohoto věku.¹⁴³

140 NOVÁK, František. *Děti za mřížemi: Hranice trestní odpovědnosti rozděluje svět* [online]. Euro.cz, 17. 3. 2017 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://www.euro.cz/politika/deti-za-mrizemi-hranice-trestni-odpovednosti-rozdeluje-svet-1336960>

141 Tamtéž

142 Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009, trestnímu zákoníku, § 25

143 Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. Obecná část. Bod 2 - hlavní principy navrhované úpravy.

Z výše uvedených tezí můžeme v zásadě s jistotou dovodit jeden základní argument hojně používaný odpůrci snížení či úplného zrušení věkové hranice trestní odpovědnosti, a sice tvrzení, že v soudnictví ve věcech mládeže by měl velmi výrazně převažovat restorativní (nápravný) charakter justice nad jejím retributivním (represivním či odplatným) charakterem. Tento názor formuluje mj. Pavel Šámal v komentářové literatuře, a to jak v komentáři k ZSM,¹⁴⁴ tak i v komentáři k trestnímu zákoníku, přičemž v druhém případě zde uvádí i vsuvku do základní teorie trestního práva a podmínek trestní odpovědnosti a doplňuje, že u dětí mladších 15 let (patrně za účelem úplného vyhovění závazkům veřejné moci v oblasti ochrany práv a zájmů dítěte jakožto „slabší“ strany obecně vyžadující zvláštní přístup a zacházení) se automaticky presumuje nedostatečná úroveň rozpoznávacích a ovládacích schopností ve vztahu ke spáchanému činu.¹⁴⁵

S výše uvedeným názorem se ztotožňuje mimořádně velká část odborné veřejnosti, neboť mezi odborníky kolují nejrůznější názory na tuto problematiku, které jej v nejrůznějších modifikacích více či méně potvrzují. Takto můžeme uvést za příklad názor, že uplatňování prostředků trestní represe vůči dětem mladším 15 let je neúčelné, neboť by představovalo pouze jakýsi „únik k jednoduchosti,“ jelikož kriminalita trestně neodpovědné mládeže je závažným problémem vyžadujícím dlouhodobé a komplexní řešení, s nímž je jakákoli aplikace trestních sankcí neslučitelná (neboť je řešením pouze z praktického hlediska jednoduchým, avšak absolutně neúčelným).¹⁴⁶ Podle jiného odborného názoru jsou jakékoli diskuze o možném snížení či úplném zrušení věkové hranice trestní odpovědnosti dokonce pouze výsledkem neustálého tlaku médií a laické veřejnosti, který je podmíněn pouze emoční odezvou vyvolanou mnohdy brutální kriminalitou dětí mladších 15 let, a který tak sleduje pouze účel v podobě samoučelné pomsty, přičemž restorativní charakter trestního soudnictví obecně, a zvláště ve věcech mládeže, je v těchto konzistentních vlnách mediálního nátlaku zcela opomíjen.¹⁴⁷

Objevují se však i takové názory odpůrců, které vyjma výše uvedených aspektů zohledňují rovněž procesní stránku věci. Například Roman Vicherek označuje relativizaci

144 ŠÁMAL, Pavel a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011

145 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 25, s. 366 - 368

146 MATIAŠKO, Maroš. K otázce věkové hranice trestní odpovědnosti. *Realita a mystifikace. Trestněprávní revue*, 2008, roč. 7, č. 7, s. 214

147 BEBAROVÁ RUJBROVÁ, Zuzana. *Snížení hranice trestní odpovědnosti není řešením* [online]. Zrcadlo.net, 18. 5. 2016 [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: <http://zrcadlo.net/clanky/Snizeni-hranice-trestni-odpovednosti-neni-remenim-2870/>

trestní odpovědnosti takovým způsobem, že by neexistovala pevná věková hranice trestní odpovědnosti, ale namísto toho by soudci v jednotlivých konkrétních případech posuzovali přítomnost rozpoznávacích a ovládacích schopností konkrétního dítěte mladšího 15 let ve vztahu k jím spáchanému činu zcela individuálně, přičemž by na základě svého konečného stanoviska rozhodli, zda-li bude v daném konkrétním případě uplatněna trestní odpovědnost, nebo nikoli, za nepřijatelnou, neboť by dle jeho názoru kladla příliš vysoké nároky na soudce a rovněž s sebou nesla nebezpečí nejednotného rozhodování.¹⁴⁸

Stejně tak se však v odborných kruzích vyskytují i názory, které snížení, nebo dokonce úplné zrušení věkové hranice trestní odpovědnosti podporují. Bývalá ministryně spravedlnosti Daniela Kovářová například konstatuje, že statistický podíl závažné kriminality dětí mladších 15 let rozhodně není zanedbatelný, a že v důsledku zakotvení pevné věkové hranice trestní odpovědnosti společnost postrádá prostředky, kterými by takto dotčeným zájmům mohla poskytnout náležitou ochranu, pročež považuje za nanejvýš vhodné snížit hranici trestní odpovědnosti alespoň pro společensky nejškodlivější trestné činy.¹⁴⁹ Jako další příklad můžeme bezesporu uvést i někdejší poslaneckou iniciativu ohledně snížení věkové hranice trestní odpovědnosti.¹⁵⁰

Je naprosto zřejmé, že všechny výše uvedené názory a argumenty použité jejich autory sledují účel v podobě ochrany určitých esenciálních, *samozřejmě dobrých* zájmů a hodnot naší společnosti, dosažení jakéhosi *všeobecného společenského dobra* a nalezení *optimální a spravedlivé* rovnováhy mezi právními principy, které by se při uplatnění trestní represe vůči dítěti mladšímu 15 let nevyhnutelně dostaly do kolize. Za zásadní problém prakticky všech názorů odpůrců snížení nebo úplného zrušení věkové hranice trestní odpovědnosti však osobně považuji účelnost oněch zmiňovaných výchovných a ochranných opatření, jimiž tyto odpůrci ve většině případů argumentují s tím, že se domnívají, že tato zajistí ochranu zájmů a hodnot demokratické společnosti dotčených jednáním daného dítěte mladšího 15 let účinněji než trestní sankce.

148 VICHEREK, Roman. Jak trestat děti a trestně neodpovědné mladistvé. *Trestněprávní revue*, 2016, roč. 15, č. 1, s. 1

149 C. H. Beck. *Ministryně spravedlnosti ke snížení hranice trestní odpovědnosti*. Právní zpravodaj. 2010, č. 50 (PZ 50/2010)

150 JANOUŠEK, Artur, JANOUŠ, Václav. *Za mříže už od 14 let. Poslanci chtějí nižší hranici trestní odpovědnosti* [online]. I dnes.cz, 5. 9. 2019 [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kriminalita-mladistvych-nasili-snizeni-pravni-odpovednosti.A190904_111059_domaci_blj

Já osobně se s tímto závěrem nemohu v žádném případě ztotožnit, neboť si lze nepochybně představit i extrémní situaci, kdy resocializace, převýchova, náprava ani osvojení správných morálních a sociálních návyků není u daného konkrétního jedince mladšího 15 let z povahy věci vůbec možná, a tudíž v takovém případě rozhodně nelze hovořit o účinnosti ochranných a výchovných opatření z pohledu ochrany esenciálních zájmů demokratické společnosti. Blíže se této problematice budu věnovat v následující podkapitole, v níž ustanovení § 25 TZ podrobím přezkumu prostřednictvím testu proporcionality.

3.2 Aplikace testu proporcionality

3.2.1 Skutkový stav fiktivní právní situace, podmínka legality omezení právních principů

V aktuální podkapitole provedu přezkum ustanovení § 25 TZ prostřednictvím aplikace testu proporcionality za účelem zjištění, zda-li jeho obsah, tedy stanovení pevné věkové hranice trestní odpovědnosti na 15 let, vyhovuje požadavku náležité ochrany právních principů jakožto elementárních společenských hodnot, resp. dosažení *správné, vhodné a optimální* rovnováhy mezi kolidujícími právními principy. Jelikož však přezkumu pomocí testu proporcionality z povahy věci nelze podrobit pozitivněprávní normu samotnou, avšak lze tak učinit pouze ve vztahu ke zcela konkrétnímu zásahu do určitého právního principu v důsledku aplikace příslušné pozitivněprávní normy,¹⁵¹ budu tuto analýzu provádět na základě představy fiktivní právní situace, v níž k aplikaci § 25 TZ a zásahu do určitého právního principu došlo.

Uvažme tedy situaci velmi problematického mládežnického delikventa, od útlého věku vyrůstajícího v silně kriminálním prostředí, jehož rodiče jsou členy organizované zločinecké skupiny a prostředky pro živobytí si opatřují trestnou činností, mnohdy i jejími společensky vůbec nejškodlivějšími formami. Rodiče svého potomka svojí výchovou vedli k obdobnému způsobu života, od útlého věku jej nabádali k trestné činnosti a chválili jej za ni, kdykoli se jí dopustil.

Ve věku 14 let se tak toto dítě s úmyslem opatřit pro sebe majetkový prospěch dopustí několika vražd, které navíc jen pro své potěšení spáchá obzvlášť krutým a trýznivým způsobem. Naplní tak skutkovou podstatu zvlášť závažného zločinu vraždy podle § 140 odst.

151 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 95

2, odst. 3 pís. i) a j),¹⁵² za který lze uložit výjimečný trest. Po spáchání všech těchto skutků ani v následném soudním řízení však neprojeví sebemenší náznak lítosti, naopak se zdá být svým zavrženíhodným jednáním potěšeno. Přesto však pro nedostatek věku nevzniká trestní odpovědnost a jediným možným prostředkem, který má veřejná moc k ochraně společenských hodnot v takovém případě k dispozici, je uložení ochranné výchovy podle § 93 odst. 2 ZSM.¹⁵³

Předpokládejme tedy, že soud v souladu s citovaným ustanovením ZSM tomuto mládežnickému delikventovi uloží ochrannou výchovu. Tímto způsobem vzniká určitý vrchnostenský akt orgánu veřejné moci, který je nevyhnutelně spojen s omezením jistého konkrétního právního principu. V popsaném případě není sebemenší důvod pochybovat o legalitě (zákonnosti) rozhodnutí soudu, neboť zákon mu pravomoc reagovat v tomto konkrétním případě jinak než uložení ochranné výchovy nepřiznává.¹⁵⁴

Co se týče konkrétních právních principů, které uvedeným rozhodnutím soudu byly dotčeny, je vzhledem k povaze věci, zejména důležitosti statků zasažených jednáním onoho dítěte, nepochybně třeba na tuto záležitost nazírat tak, že stát tím, že na skutek naplňující znaky skutkové podstaty zvláště závažného zločinu, za nějž lze uložit výjimečný trest, nereagoval uplatněním trestních sankcí, nedostal svým pozitivním závazkům v oblasti ochrany nejzákladnějších hodnot a zájmů demokratické společnosti.¹⁵⁵ Vzhledem k objektům zvláště závažného zločinu vraždy podle výše uvedené právní kvalifikace skutku dotyčného dítěte lze zájmy, do nichž stát uvedeným rozhodnutím soudu zasáhl, charakterizovat následovně: právo na život ve smyslu čl. 6 Listiny,¹⁵⁶ právo vlastnit majetek ve smyslu čl. 11 Listiny¹⁵⁷ a patrně i právo na respektování lidské důstojnosti ve smyslu čl. 10 odst. 1 Listiny¹⁵⁸ (vzhledem k obzvláště krutému a trýznivému způsobu provedení jednotlivých činů).

3.2.2 Vhodnost, potřebnost a přiměřenost zásahu v užším smyslu

152 § 140 odst. 2, odst. 3 pís. i) a j) TZ

153 § 93 odst. 2 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

154 Tamtéž

155 HUSSEINI: *Listina základních práv a svobod. Komentář...*, s. 1 - 53

156 čl. 6 LZPS

157 čl. 11 LZPS

158 čl. 10 odst. 1 LZPS

O zásahu orgánu veřejné moci do právních principů majících povahu zcela nepostradatelných společenských hodnot, k němuž navíc došlo naprosto zákonně, tedy vzhledem k výše uvedenému nelze ani v nejmenším pochybovat. Nyní tedy již mohu přistoupit k prvnímu bodu testu proporcionality, zkoumání *vhodnosti* takového zásahu, resp. jeho způsobilosti dosáhnout sledovaného legitimního cíle.¹⁵⁹

Nejprve je tedy nutno zodpovědět otázku, jaké legitimní cíle vlastně byly tímto zásahem sledovány. Odpověď lze podle mého názoru poměrně snadno dovodit z argumentů odpůrců snižování či rušení věkové hranice trestní odpovědnosti uvedených v předcházející podkapitole. Tito odpůrci nejčastěji argumentují nutností převahy restorativního charakteru soudnictví ve věcech mládeže nad jeho charakterem retributivním, s čímž souvisí i domnělý potenciál nápravy a osvojení správných morálních návyků i resocializace dítěte mladšího 15 let, a z něj plynoucí necitlivost a nepřiměřenost aplikace prostředků trestního práva vůči němu, jakož i domnělé mimořádně vysoké riziko vzniku závažných psychických následků u něj a dalšího rozvoje jeho kriminálních sklonů.

Je tak zřejmé, že legitimním cílem uložení ochranné výchovy dotčenému dítěti namísto trestní sankce je jak v tomto případě, tak i obecně realizace závazku veřejné moci zajistit zvláštní ochranu dětí a mladistvých ve smyslu čl. 32 odst. 1 věty druhé Listiny.¹⁶⁰ Požadavek zvýšeného standardu ochrany dítěte obsahuje i čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, která je součástí ústavního pořádku ČR.¹⁶¹ Lze důvodně předpokládat, že zákonodárce tyto ústavněprávní imperativy při zavádění fixní věkové hranice trestní odpovědnosti ve velké míře zohledňoval.

Podmínka *vhodnosti* daného zásahu veřejné moci do uvedených právních principů je tedy splněna, neboť uložení ochranné výchovy namísto uplatnění trestních sankcí bezesporu je způsobilé k dosažení těchto uvedených legitimních cílů. Co se týče podmínky *potřebnosti* takového zásahu, je třeba zkoumat, zda-li neexistuje nějaký prostředek, jehož pomocí by těchto legitimních cílů bylo možno dosáhnout se stejně příznivým výsledkem, ovšem s mírnější formou zásahu do výše uvedených dotčených společenských zájmů.¹⁶²

159 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

160 čl. 32 odst. 1 věta druhá LZPS

161 čl. 3 odst. 1 Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění účinném od 6. 2. 1991

162 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 96

Vzhledem k tomu, že jedinou cestou, jak by mohl stát svým pozitivním závazkům v oblasti ochrany lidského života, lidské důstojnosti a práva vlastnit majetek dostát ve větší míře než uložením ochranné výchovy (čímž by se zároveň logicky snížila i míra intenzity zásahu do uvedených právních principů), je v tomto případě už jen uplatnění trestních sankcí vůči danému mládežnickému delikventovi, je nutno na otázku ohledně existence mírnějšího prostředku zaručujícího stejný výsledek v oblasti ochrany zájmů a zdravého vývoje dítěte odpovědět záporně. Zkoumaný zásah soudu tedy ob stojí i v druhém bodu testu proporcionality.

V posledním bodu testu proporcionality (zkoumání *přiměřenosti* daného zásahu v užším smyslu) však již ve vztahu k tomuto konkrétnímu případu spatřuji značnou problematičnost. Nejprve je nutno se zaměřit na povahu a společenský význam zájmů (právních principů) rozhodnutím soudu o uložení ochranné výchovy *dotčených* na straně jedné a *chráněných* na straně druhé. Poté je zapotřebí se zabývat otázkou intenzity tohoto zásahu na obou stranách.¹⁶³

Budeme-li tedy zkoumat důležitost ochrany zájmů dotčených jednáním onoho problematického dítěte (a tudíž i rozhodnutím soudu o uložení ochranné výchovy, neboť stát tímto v zásadě zanedbal své pozitivní závazky, viz výše), což znamená práva na život, práva vlastnit majetek a práva na ochranu lidské důstojnosti, jedná se o naprosto esenciální lidská práva vycházející ze samotného požadavku zabezpečení nejzákladnějších předpokladů řádné a důstojné lidské existence, která náleží do první generace lidských práv, jež byla subjekty veřejné moci uznávána už v raném období deklarování lidských práv veřejnou mocí.¹⁶⁴ Proto o jejich nezměrné důležitosti v demokratickém právním státě a nezbytnosti pro zajištění alespoň minimálního standardu lidské existence nelze ani v nejmenším pochybovat.

Zaměříme-li se nyní na otázku intenzity zásahu do výše uvedených právních principů, vzhledem k tomu, že došlo k několikanásobnému naplnění skutkové podstaty zvlášť závažného zločinu vraždy podle § 140 odst. 2, odst. 3 pís. i) a j),¹⁶⁵ za který lze uložit výjimečný trest a který i ve spojení se zvlášť přitěžujícími okolnostmi (naplněním kvalifikovaných skutkových podstat) patří mezi společensky vůbec nejškodlivější alternace trestné činnosti, které zvláštní část TZ vůbec připouští, lze s neochvějnou jistotou konstatovat,

163 Tamtéž

164 ŠERÁ, Hana. Historické kořeny a východiska zakotvení lidských práv v systému práva. *Právní rozhledy*, 2020, roč. 28, č. 6, s. 207

165 § 140 odst. 2, odst. 3 pís. i) a j) TZ

že intenzita zásahu do dotčených právních principů ze strany soudu, jenž namísto trestních sankcí dotčenému dítěti uložil pouze ochrannou výchovu, je opravdu neobyčejně vysoká.

Sečteme-li tedy výše uvedené faktory významu dotčených zájmů a intenzity zásahu do nich, výsledkem této rovnice bude opravdu mimořádně, nezměrně vysoká míra *důležitosti* tohoto zásahu pro společnost, a to tak velká, že by ji mohla vyvážit pouze stejně tak enormní *důležitost* uspokojení kolidujícího zájmu v daném konkrétním případě. Nyní tedy logicky přichází na řadu posuzování společenského významu a intenzity zásahu do právního principu kolidujícího, což znamená zájmu na zvláštní ochraně dětí a mladistvých ve smyslu čl. 32 odst. 1 věty druhé Listiny,¹⁶⁶ resp. čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.¹⁶⁷

Zvláštní ochrana dětí a mladistvých, jakož i ochrana rodiny obecně jsou sice vnímány jako nedotknutelné hodnoty demokratické společnosti,¹⁶⁸ ale vzhledem k tomu, že tendence veřejné moci k jejich garanci se začaly objevovat až mnohem později než záruky ochrany uvedených prvogeneračních lidských práv (práva na život, práva vlastnit majetek a práva na ochranu lidské důstojnosti) a že byl rozvoj zakotvení povinných standardů jejich ochrany vázán až na modernější fázi vývoje lidské společnosti (neboť ochrana dětí a mladistvých a rodiny nutně vyžaduje určitou míru rozvinutosti sociálního aparátu státu, který je ochoten ji zabezpečovat),¹⁶⁹ je navzdory jejich důležitosti pro novodobou demokratickou společnost nelze úplně považovat za právní principy stejně esenciální povahy jako výše uvedená lidská práva, která jsou na rozdíl od ochrany dětí a rodiny vyloženě nutnými předpoklady důstojné lidské existence.

Vzhledem k výše uvedenému tedy můžeme tvrdit, že společenský význam právních principů, do nichž bylo rozhodnutím soudu o uložení ochranné výchovy zasaženo, je o něco větší než důležitost zvláštní ochrany dětí a mladistvých pro společnost v demokratickém právním státě. Mnohem zásadnější problém však já osobně spatřuji v aspektu míry uspokojení tímto soudním rozhodnutím chráněných zájmů. V tomto ohledu mohu odkázat na již zmiňované argumenty odpůrců snížení nebo úplného zrušení fixně stanovené věkové hranice trestní odpovědnosti, které jsou založeny především na vyzdvihování převážně restorativního charakteru soudnictví ve věcech mládeže, neukončeného duševního vývoje dětí mladších 15 let, a z něj plynoucího jejich domnělého značného potenciálu k nápravě, resocializaci,

166 čl. 32 odst. 1 věta druhá LZPS

167 čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte

168 Důvodová zpráva k části druhé TZ - zvláštní část

169 ŠERÁ: Historické kořeny..., s. 207

reintegraci a osvojení *správných a vhodných* vzorců chování, hrozby dalšího rozvoje jejich kriminálních sklonů či způsobení nenávratných závažných psychických následků v případě uplatnění trestních sankcí vůči nim apod.

Nicméně v případě onoho zmiňovaného mládežnického delikventa vyrůstajícího v silně kriminálním prostředí, tedy v rodinném zázemí, které je z hlediska osvojení *správných a morálně přijatelných* vzorců chování přímo devastující, jenž má k závažným formám trestné činnosti již vybudovaný velmi pozitivní vztah a jehož osobnost je ve věku 14 let již alespoň v hrubých rysech (tzn. v oblasti základních charakterových vlastností, prvotního hodnotového nastavení v jádru osobnosti apod.) zformována bez jakékoli možnosti její změny, se mně osobně jeví jakékoli výchovné, resocializační a reintegrační snahy zcela liché. Důvodem ústavněprávního zakotvení požadavku zvláštní ochrany dětí a mladistvých v čl. 32 odst. 1 Listiny a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte nepochybně je docílit zvláštního postupu orgánů veřejné moci při jednání vůči dětem mladistvým, a to právě skrze jejich dosud neukončený mentální vývoj, riziko nevratných a negativních důsledků v procesu formování jejich osobnosti, s čímž souvisí i předpokládaný značný výchovný potenciál apod.

V tomto konkrétním případě je však prostor pro jakékoli výchovné působení na dané dítě značně omezený, ne-li nulový. Jeho osobnost je ve vztahu k páčání závažné trestné činnosti již definitivně zformována a jeho rozpoznávací a ovládací schopnosti jsou ve vztahu k jednání, jež se v daném případě dopustila, zcela nepochybně na úrovni dospělého pachatele, což bezesporu platí i pro stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost, pročež nespátřuji sebemenší důvod pro jakýkoli zvláštní postup soudů a jiných orgánů veřejné moci vůči němu. Ochrana zájmů dítěte a jeho zdravého vývoje zde má jen naprosto minimální prostor pro uplatnění, a proto **tyto zájmy nemohou být uspokojeny v míře, která by odpovídala intenzitě zásahu do kolidujících hodnot na straně druhé.**

Z toho důvodu je naprosto zjevné, že zkoumaný zásah ze strany soudu v podobě uložení ochranné výchovy v posledním bodu testu proporcionality neobstojí. Závažnost zásahu do dotčených právních principů (lidských práv v podobě práva na život, práva vlastnit majetek a práva na ochranu lidské důstojnosti) zde jednoznačně převyší společenskou důležitost ochrany zájmů dítěte na straně druhé, a to nejen z důvodu mírně většího společenského významu omezených právních principů oproti právním principům chráněným, ale především z důvodu nesrovnatelně vyšší intenzity zásahu na

straně dotčených principů oproti míře uspokojení právních principů na straně chráněné (viz výše).

S ohledem na výše uvedené se tedy jednoznačně přikláním k závěru, že optimálním řešením by bylo úplné vyloučení ustanovení § 25 z českého trestního zákoníku. V žádném případě se tedy neztotožňuji s tezí pevně stanovené věkové hranice trestní odpovědnosti a naopak zastávám názor, že trestní soudy by měly trestní odpovědnost dětí posuzovat vždy individuálně na základě důkladného zhodnocení jejich rozpoznávacích a ovládacích schopností ve vztahu k jimi spáchanému činu.

Argument některých příznivců stanovení pevné věkové hranice trestní odpovědnosti v podobě přílišných obtíží v rozhodovací praxi trestního soudnictví v případě zrušení této hranice považuji v zásadě za marginální při uvážení skutečnosti, že veřejná moc v případě činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími 15 let mnohdy zdaleka nemá k dispozici adekvátní prostředky ochrany dotčených důležitých zájmů demokratické společnosti, a stát tak postrádá jakýkoli zákonný podklad pro vyhovění pozitivním závazkům v oblasti ochrany lidských práv a jiných esenciálních právních principů.

4 § 28 TZ (krajní nouze jako okolnost vylučující protiprávnost)

§ 28 trestního zákoníku vymezuje předpoklady, za nichž jednání určité osoby splňuje podmínky krajní nouze jako okolnosti vylučující protiprávnost.¹⁷⁰ Existence okolností vylučujících protiprávnost v českém trestním právu v zásadě poskytuje odpověď na otázku, z jakého důvodu je jako obligatorní znak trestného činu v jeho legální definici podle § 13 odst. 1 TZ s výjimkou „*znaků uvedených v trestním zákoně*“ uvedena rovněž *protiprávnost*.¹⁷¹

170 § 28 TZ

171 § 13 odst. 1 TZ

Na první pohled se totiž jeví být zcela logickou úvaha, že v případě, že jednání určité osoby naplňuje všechny typové znaky (tedy znaky skutkové podstaty) a zároveň obecné znaky trestného činu (podmínku věku, přičetnosti a u mladistvých dostatečné rozumové a mravní vyspělosti v době spáchání činu),¹⁷² tedy že určitá osoba zaviněně zasáhne některý ze zájmů chráněných trestním zákonem a zároveň k době spáchání činu dovršila 15. roku věku, je přičetná a dostatečně rozumově a mravně vyspělá (pokud jde o mladistvého), a to s dostatečnou intenzitou (mírou společenské škodlivosti) odůvodňující užití prostředků trestního práva,¹⁷³ nemůže být sebemenších pochyb o protiprávnost, resp. trestnosti daného činu.

Tak tomu ovšem není, a to z toho důvodu, že zákonodárce při přijímání trestního kodexu v zájmu ochrany osoby, jejíž důležité zájmy jsou v daném konkrétním případě ohrožovány či porušovány určitým vnějším nebezpečím nebo útokem jiné osoby, zohlednil určité okolnosti, za nichž jednání dotčené osoby není trestným ani protiprávním, přestože v ostatním splňuje všechny zákonné znaky trestného činu. Nyní hovoříme o situaci, kdy se dotyčná osoba dopustí činu jinak trestného, přičemž je však zároveň dána některá z **okolností vylučujících protiprávnost**.¹⁷⁴ Mezi okolnosti vylučující protiprávnost patří i krajní nouze ve smyslu § 28 TZ.¹⁷⁵

4.1 Zákonné podmínky jednání v krajní nouzi a způsob jejich interpretace v rozhodovací praxi

4.1.1 Pojem jednání v krajní nouzi, podmínka subsidiarity

Jak již bylo výše zmíněno, krajní nouze patří mezi okolnosti vylučující protiprávnost uznávané českou trestněprávní úpravou, tedy mezi takové okolnosti, které, pakliže jsou dány, mají za následek, že daný skutek není společensky škodlivý, přestože v ostatním naplňuje všechny zákonné znaky trestného činu (neboť je zde zákonodárcem zohledňováno právo

172 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 138

173 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 33

174 ŘEZNÍČEK, David. *Okolnosti vylučující protiprávnost* [online]. Reznicek.cz, 15. 2. 2020 [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: http://www.reznicek.cz/cs/?option=com_content&view=article&id=46:kontrola-veci-a-prohlidky-zamestnancu-provadene-zamestnavatelem&catid=11&Itemid=467

175 § 28 TZ

ohrožené osoby účinně bránit své zájmy, případně i zájmy jiné osoby svépomocně, je-li zřejmé, že by zásah veřejné moci přišel pozdě).¹⁷⁶

Ustanovení § 28 TZ poté vymezuje jednání v krajní nouzi jako „*čin jinak trestný, kterým jednající odvrací nebezpečí bezprostředně hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem.*“¹⁷⁷ Zároveň však musí být splněna podmínka subsidiarity (pokud má v dané situaci jednající k dispozici mírnější řešení spojené s méně závažnými následky, je povinen jej upřednostnit, jinak je jeho jednání v krajní nouzi vyloučeno) a proporcionality (následek způsobený jednáním nesmí být zřejmě stejně závažný nebo závažnější než ten, který hrozil, aby dané jednání mohlo být vyhodnoceno jako jednání v krajní nouzi).¹⁷⁸ Dále je třeba zmínit i novinku zavedenou rekodifikací českého trestního práva hmotného v podobě podmínky, že ohrožená osoba nesmí být nositelem povinnosti nebezpečí příslušného druhu snášet, ale tento předpoklad jednání v krajní nouzi je pro účely nadcházející právně-teoretické analýzy spíše irelevantní.¹⁷⁹

Zdaleka ne všechny zákonné podmínky jednání v krajní nouzi však považuji za problematické z hlediska vyhovění požadavku zajištění řádné ochrany a realizace právních principů, pročež se v aktuální podkapitole budu věnovat právně-teoretické analýze pouze některých z nich. Za potenciálně problematické z hlediska tohoto požadavku tak považuji výše uvedenou podmínku subsidiarity a proporcionality. Aby však bylo možné řádně posoudit soulad těchto podmínek s právními principy, je nutno se nejprve zaměřit na zjištění ustáleného způsobu jejich interpretace v právní teorii i rozhodovací praxi soudů.

Budeme-li se tedy nejprve zabývat podmínkou subsidiarity, striktním jazykovým výkladem ustanovení § 28 odst. 2 bychom dospěli k závěru, že v případě, že je možno ono nebezpečí bezprostředně hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem možno odvrátit mírnějšími prostředky než takovými, které jednající v dané konkrétní situaci zvolil, o jednání v krajní nouzi se za žádných okolností jednat nemůže.¹⁸⁰ Odborná veřejnost je však v tomto směru výrazně shovívavější, což potvrzuje i Pavel Šámal, který tvrdí, že při interpretaci ustanovení § 28 odst. 2 nelze vycházet z jeho striktního jazykového výkladu, neboť tento by nevyhnutelně vedl ke kladení nepřiměřeně vysokých nároků na rozhodovací schopnosti

176 ŘEZNÍČEK: *Okolnosti vylučující protiprávnost...*

177 § 28 odst. 1 TZ

178 § 28 odst. 2 TZ

179 Důvodová zpráva k § 28 TZ

180 § 28 odst. 2 TZ

jednající osoby,¹⁸¹ a to zvláště vzhledem k velmi obvykle naprosto minimálnímu časovému rozestupu mezi vznikem nebezpečí a hrozícím následkem a také širokému spektru možných nebezpečí, které může mít velmi různorodý charakter od událostí vyvolaných přírodními silami přes fyziologické procesy v lidském organismu po lidské jednání¹⁸² (nemůže se však jednat o útok jiné osoby, neboť tyto případy jsou kryty ustanovením § 29 TZ o nutné obraně¹⁸³).

Podle názoru Šámala je tak třeba podmínku subsidiarity v rozhodovací praxi posuzovat spíše restriktivně, neboť je nutno brát v potaz, že jednající může zejména vzhledem k výše uvedeným okolnostem mít značně zkreslenou představu o vhodnosti či nevhodnosti konkrétního zvoleného řešení. Proto tvrdí, že zde není prostor pro striktní jazykový výklad příslušného ustanovení, ale mnohem spíše pro jeho výklad restriktivní, neboť jeho skutečným smyslem a účelem je zabránit volbě zcela nevhodného způsobu odvracení hrozícího nebezpečí, nikoli vždy nutně zkoumat případnou existenci vhodnějšího způsobu odvracení hrozícího nebezpečí.¹⁸⁴

Šámál zároveň doplňuje, že mnohem větší význam pro posuzování splnění podmínek jednání v krajní nouzi má druhá zmiňovaná podmínka, tedy podmínka proporcionality.¹⁸⁵ Vzhledem k výše uvedenému podmínku subsidiarity nepovažují za nijak problematickou z hlediska jejího souladu s právními principy, neboť v nauce i právní praxi bývá zpravidla posuzována mírně. Ona zmiňovaná podmínka proporcionality se mi však jeví jako podstatně problematictější (viz následující podkapitola).

4.1.2 Podmínka proporcionality - vymezení, interpretace v nauce i právní praxi

Podmínku proporcionality považují z hlediska zachování a zajištění respektování a realizace právních principů ve všech druzích právních vztahů za problematickou především z toho důvodu, že nepřipouští možnost, že by jednající ve snaze odvrátit nebezpečí bezprostředně hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem způsobil následek „*zřejmě stejně závažný nebo závažnější než ten, který hrozil.*“¹⁸⁶ Zaměříme-li se tedy na způsob interpretace

181 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 28, s. 388 - 397

182 LUXOVÁ, Lucie. *Krajní nouze v trestním právu* [online]. Epravo.cz, 8. 7. 2015 [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/krajni-nouze-v-trestnim-pravu-98189.html>

183 § 29 odst. 1 TZ

184 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 28, s. 388 - 397

185 Tamtéž

186 § 28 odst. 2 TZ

podmínky proporcionality v právní teorii i rozhodovací praxi soudů, zjistíme, že tato podmínka bývá v obou případech posuzována podle mého názoru nepřiměřeně přísně ve vztahu k osobě jednající ve snaze odvrátit ono bezprostředně hrozící nebezpečí, což pochopitelně může za určitých okolností vyústit v protiústavní zásah do jejích lidských práv, a samozřejmě tedy i do nepřípustného omezení právních principů na její straně.

Pavel Šámal se v komentářové literatuře snaží formulovat myšlenku o nutnosti spíše restriktivního výkladu podmínky proporcionality při aplikaci trestněprávních norem i v nauce, neboť zde uvádí, že naplnění této podmínky je vždy třeba posuzovat nanejvýš citlivě s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu, a to především se zřetelem na případný privilegující psychický stav pachatele v době jednání, jímž měl on v úmyslu zamezit hrozícímu nebezpečí, který může být typicky vyvolán minimálním časovým rozestupem mezi vznikem nebezpečí a jeho možným následkem. Šámal tedy zastává názor, že podmínka proporcionality by tedy měla být považována za nesplněnou pouze tehdy, pokud jednající osobě muselo být způsobení stejně závažného nebo závažnějšího následku v době jejího jednání *zřejmé*, a to s přihlédnutím k jejím subjektivním vlastnostem, schopnostem a možnostem.¹⁸⁷

Zároveň se zde zmiňuje i o jakémisi obecném hodnotícím kritériu posuzování závažnosti následku hrozícího vlivem daného nebezpečí a následku vyvolaného jednáním pachatele - je třeba zde vycházet ze součinu dvou základních hodnotících měřítek, kterými jsou význam každého z dotčených zájmu a intenzita jejich zasažení (například drobná újma na zdraví tak může být tolerována jako méně závažný následek než majetková škoda velkého rozsahu, která v daném případě hrozila, přestože je lidské zdraví v hierarchii právních principů obecně bezesporu důležitějším zájmem než lidský majetek).¹⁸⁸

Rozhodovací praxe československých i českých soudů v časovém horizontu mnoha let však bohužel nasvědčuje tomu, že obvyklý způsob interpretace podmínky proporcionality a posuzování jejího naplnění je podstatně striktnější, než by odpovídalo výše uvedeným Šámalovým tezím vyjádřením v komentáři k ustanovení § 28 TZ. Jako příklad můžeme uvést některá soudní rozhodnutí ještě z období existence ČSSR, například to, v němž se poprvé objevilo vyjádření nepřípustnosti způsobení stejně závažného nebo závažnějšího následku

187 ŠÁMAL: *Trestní zákoník. Komentář...*, § 28, s. 388 - 397

188 Tamtéž

osobou jednající s úmyslem odvrátit hrozící nebezpečí,¹⁸⁹ případně takové, jež vyslovilo pro soudní judikaturu závazný právní názor, že je možno jako jednání v krajní nouzi tolerovat usmrcení jednoho člověka vedoucí k záchraně většího počtu osob,¹⁹⁰ z čehož však *a contrario* vyplývá, že usmrcení jiného v zájmu záchrany jediného lidského života podmínce proporcionality již nevyhovuje. Ke stejnému závěru se poté přiklání i Jiří Jelínek.¹⁹¹

Podmínka proporcionality v podobě nepřipustnosti způsobení následku ani stejně závažného v porovnání s tím, který v důsledku daného nebezpečí hrozil, je tak podle mého názoru minimálně v soudní praxi posuzován nepřiměřeně přísně a takovým způsobem, že klade příliš vysoké nároky na kvalitu momentálního psychického stavu a rozhodovací schopnosti osoby jednající v úmyslu hrozící nebezpečí odvrátit. V následující podkapitole tedy podrobím ustanovení § 28 TZ analýze s využitím testu proporcionality obdobně jako v předchozí kapitole.

4.2 Aplikace testu proporcionality

4.2.1 Skutkový stav fiktivní právní situace, podmínka legality zásahu veřejné moci

Stejně jako v předešlém případě zde bude nutné ilustrovat riziko nepřiměřeného zásahu orgánu veřejné moci do právních principů, typicky lidských práv osoby jednající s úmyslem odvrátit nebezpečí bezprostředně hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, vymezením fiktivní právní situace, neboť pouze zcela konkrétní vrchnostenský akt orgánu veřejné moci může být podroben testu proporcionality, nikoli ustanovení zákona či pozitivněprávní norma samotná.¹⁹² Popis skutkového stavu této fiktivní právní situace však tentokrát bude moci být poměrně velmi abstraktní a stručný.

Představme si tedy situaci dvou osob blízkých, u nichž je irelevantní přesná povaha jejich vzájemného poměru, neboť je v tomto případě podstatná pouze existence silné vzájemné citové vazby. Jedna z těchto osob, nazvěme ji osobou A, obětuje život náhodného kolemjdoucího, osoby C, za účelem záchrany života osoby sobě blízké (osoby B), a to v

189 Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 16. 8. 1971, sp. zn. 3 Tz 54/71 (R 26/1972 tr.)

190 Usnesení Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 11. 12. 1980, sp. zn. 3 To 72/80 (R 20/1982 tr.)

191 JELÍNEK: *Trestní právo hmotné...*, s. 262

192 BARTOŇ: *Základní práva...*, s. 95

situaci, kdy vzniklo náhlé a bezprostřední nebezpečí, které by za předpokladu absence zákroku ze strany osoby A nevyhnutelně vyústilo v usmrcení osoby B.

Pro větší míru konkrétnosti, resp. snazší představu takové situace si jako ono zmiňované nebezpečí můžeme představit například velmi rychle padající těžký předmět, který by osobu B nevyhnutelně usmrtil dopadem na ni (typicky například těžký kus nábytku padající z okna). Osoba A v časovém horizontu pouhého zlomku vteřiny na takto vzniklou situaci reaguje tak, že strčí osobu C tak, aby biliárovým způsobem vytěsnila osobu B do bezpečí, v důsledku čehož však onen zmiňovaný těžký předmět nakonec zasáhne osobu C a usmrtí ji.

Příslušný trestní soud by v takovém případě rozhodl zcela v souladu se zákonem (mj. vzhledem k výše uvedenému ustálenému způsobu posuzování naplnění podmínky proporcionality u krajní nouze) tak, že by osobu A uznal vinnou ze zvlášť závažného zločinu zabití podle § 141 odst. 1 TZ a udělil by jí nepodmíněný trest odnětí svobody v mezích zákonné trestní sazby.¹⁹³ Takové rozhodnutí by zcela vyhovovalo požadavku legality, neboť zákon příslušnému trestnímu soudu v popsané situaci nepřiznává jinou pravomoc. K zjištění jeho legitimacy (souladu s právními principy) však bude nutné jej podrobit přezkumu pomocí testu proporcionality.

4.2.2 Psychický stav jednajícího, právní principy omezené rozhodnutím soudu

Nyní se tedy zaměříme na vymezení právních principů, které byly výše uvedeným rozhodnutím trestního soudu omezeny. Je třeba přitom vzít v potaz skutečnost, že osoba A měla vzhledem k povaze hrozícího nebezpečí jen naprosto minimální prostor pro jakoukoli svoji úvahu a volbu vhodného způsobu řešení vzniklé situace přibližně jen v řádu zlomku vteřiny, a že byl charakter této její beztoho velmi krátkodobé úvahy navíc mimořádně silně ovlivněn i její citovou vazbou vůči osobě B, která byla osobou jí blízkou. Osoba A se tak v době svého jednání nepochybně nacházela v privilegujícím psychickém stavu, který odpovídá stavu „*silného rozrušení ze strachu*,“ („*strachem může být i vystupňovaná obava o život vlastní nebo osob blízkých*“) ¹⁹⁴ což je také důvodem právní kvalifikace jejího skutku jako zvlášť závažného zločinu zabití podle § 141 odst. 1 TZ, ¹⁹⁵ nikoli zvlášť závažného zločinu vraždy podle § 140 odst. 1 TZ. ¹⁹⁶

193 § 141 odst. 1 TZ

194 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010 (R 14/2011 tr.)

195 § 141 odst. 1 TZ

196 § 140 odst. 1 TZ

Z hlediska specifikace zájmů osoby A, který byly uvedeným rozhodnutím soudu dotčeny, je však privilegující stav její mysli v době jejího jednání relevantní z toho důvodu, že se jednalo právě o onu zmíněnou „*vystupňovanou obavu o život osoby blízké*.“ Osoba A v daném konkrétním případě chránila život osoby sobě blízké, a proto rozhodnutí trestního soudu, jímž byla uznána vinnou a nepodmíněně potrestána, je bez sebemenších pochyb zásahem do jejího práva na ochranu soukromého a rodinného života ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny.¹⁹⁷

Dále tímto soudním rozhodnutím bezesporu došlo k zásahu do práva osoby A na život ve smyslu čl. 6 odst. 1 Listiny, neboť zde sice byla bezprostředně ohrožena na životě osoba B, avšak standard ochrany garantovaný čl. 6 Listiny dopadá i na pozůstalé po zemřelém (zde tak není relevantní ani skutečnost, že osoba B nezemřela, neboť osoba A jednala ve snaze ochránit její život, pročež je uvedené soudní rozhodnutí nepochybně zásahem do práva osoby A na život bez ohledu na to, zda-li onen smrtelný následek ve skutečnosti nastal, či nikoli).¹⁹⁸

Z výše uvedeného je jednoznačně patrné, že uvedeným soudním rozhodnutím došlo k velmi intenzivním zásahům do lidských práv osoby A, a nadto takových práv, která jsou v moderní demokratické společnosti považována za naprosto esenciální a nepostradatelná, a tedy velmi důležitá. Pakliže se nyní zaměříme na otázku, jaký legitimní cíl takovýto zásah orgánu veřejné moci (trestního soudu) sledoval, dospějeme k jednoznačné odpovědi, že chráněným statkem v tomto případě byl život zemřelé osoby C, v obecné rovině tedy lidský život ve smyslu čl. 6 Listiny¹⁹⁹ (stát se tímto zásahem tedy snažil dostat plnění svých pozitivních závazků vůči dotčenému jednotlivci).²⁰⁰

4.2.3 Vhodnost, potřebnost a přiměřenost zásahu v užším smyslu

Zásadní problém však podle mého názoru vyvstává již při posuzování *vhodnosti* uvedeného zásahu veřejné moci, neboť způsobilost použitého prostředku (uvedeného rozhodnutí trestního soudu) k dosažení sledovaného legitimního cíle se mi zde jeví být značně diskutabilní. Osoba A totiž jednala v silném rozrušení ze strachu o život osoby sobě blízké, a nadto měla pouze naprosto minimální, z praktického hlediska spíše nulový časový prostor k jakékoli racionální úvaze ohledně volby vhodného řešení vzniklé nebezpečné situace. V

197 čl. 10 odst. 2 LZPS

198 Nález Ústavního soudu ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. III. ÚS 1716/16 (151/2016 USn.)

199 čl. 6 LZPS

200 HUSSEINI: *Listina základních práv a svobod. Komentář...*, čl. 6, s. 206 - 224

časové tísní a vlivem svého zcela pochopitelného a ospravedlnitelného momentálního psychického stavu tak ve svém náhlém hnutí mysli intuitivně zvolila řešení, jež mělo co možná nejúčinněji vést k záchraně osoby B jakožto osoby jí blízké.

Pokud navíc přihlédneme ke skutečnosti, že osoba A je jinak zcela řádným občanem žijícím velmi spořádaný život, která se navíc věnuje společensky nesmírně prospěšné profesi a je všeobecně známa i svými dobrými skutky ve volném čase, lze bez jakýchkoli pochybností konstatovat, že společenská škodlivost jejího jednání je velmi nízká, podle mého názoru v zásadě nulová. Z toho důvodu podle mého názoru ani není třeba, aby veřejná moc jakýmikoli svými autoritativními zásahy dotčený statek v podobě lidského života chránila. **Zkoumané soudní rozhodnutí proto z mého hlediska není způsobilé dosáhnout sledovaného legitimního cíle v podobě zájmu na ochraně lidského života ve společnosti, a proto selže již v prvním bodě testu proporcionality (při zkoumání vhodnosti daného zásahu).**

I pokud bychom však hypoteticky dospěli k závěru, že toto soudní rozhodnutí je způsobilé dosáhnout sledovaného legitimního cíle, rozhodně by neobstálo v druhém bodu testu proporcionality, tedy při zkoumání jeho *potřebnosti*. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem by totiž míra závažnosti zásahu do lidského života ze strany osoby A rozhodně nemohla být považována za natolik vysokou, aby namísto trestněprávních prostředků dostatečné uspokojení tohoto zájmu nemohly přinést mírnější mimotrestní prostředky (typicky například uložení povinnosti k náhradě nemajetkové újmy pozůstalým v civilním soudním řízení podle § 2959 OZ).²⁰¹

Z výše uvedených skutečností je již v tuto chvíli naprosto zjevné, že zkoumané rozhodnutí trestního soudu by neobstálo ani v samotném *poměrování* kolidujících hodnot. Lidské životy osoby B (resp. osoby A, neboť garance ochrany lidského života podle čl. 6 Listiny se vztahuje i na osoby pozůstalé, viz výše) a osoby C pochopitelně mají stejnou hodnotu, tím pádem by se jednalo o dva kolidující zájmy totožné míry důležitosti, přičemž míra intenzity zásahu na straně jedné a uspokojení na straně druhé by byla rovněž stejná (na straně jedné došlo k usmrcení, k němuž by bývalo došlo i na straně druhé, nebýt včasného zásahu osoby A).

Na straně osoby A však rovněž šlo o velmi intenzivní zásah do práva na soukromý a rodinný život ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny,²⁰² neboť tato jednala v silném rozrušení

201 § 2959 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů

202 čl. 10 odst. 2 LZPS

způsobeném důvodnou obavou o život osoby sobě blízké, což značně oslabilo racionalitu jejího úsudku v dané situaci. V případě osoby A by tak byla velmi intenzivním způsobem dotčeny dvě nesmírně důležitá lidská práva, která zaujímají přední pozice v hierarchii nejdůležitějších hodnot demokratické společnosti, zatímco v případě osoby C by byl uspokojen pouze jeden obdobně důležitý zájem (a vzhledem k nízkému stupni společenské škodlivosti činu osoby A rovněž zdaleka ne v takové intenzitě, aby odpovídala míře intenzity zásahu na straně druhé).

Závěrem tak mohu konstatovat, že podmínka proporcionality u krajní nouze ve smyslu § 28 odst. 2 TZ je v rozhodovací praxi soudů zpravidla interpretována a posuzována příliš přísně, tedy způsobem, který v daném konkrétním případě může vyústit ve zcela nelegitimní zásah veřejné moci do ústavně zaručených práv osoby jednající v úmyslu odvrátit nebezpečí bezprostředně hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, a tedy i o nepřipustné omezení určitých právních principů na straně této osoby. Z toho důvodu je její současná zákonná formulace podle mého názoru neakceptovatelná.

Samozřejmě si jsem velmi dobře vědom skutečnosti, že jakákoli neurčitá formulace podmínky proporcionality by mohla vyústit v kladení nepřiměřených nároků na rozhodovací schopnosti soudců, přesto se však domnívám, že vhodnější forma legislativní formulace podmínky proporcionality by zněla přibližně následovně: *„Následek způsobený jednáním osoby odvracející bezprostředně hrozící nebezpečí může být zřejmě stejně závažný jako ten, který hrozil, ospravedlňuje-li řešení zvolené jednající osobou její privilegující psychický stav v době jejího jednání. Možnost privilegovat její psychický stav je v daném konkrétním případě nutno posuzovat především podle významu a intenzity jejích lidských práv, případně i jiných jejích důležitých zájmů, které by mohly být dotčeny v případě neodvrácení bezprostředně hrozícího nebezpečí.“*

V odborných kruzích se samozřejmě nacházejí lidé, kteří by s tímto závěrem nesouhlasili a navrhují podmínku proporcionality naopak ještě zpřísnit,²⁰³ jiní se však shodují s mým názorem ohledně přílišné přísnosti její současné zákonné formulace a ustáleného způsobu výkladu.²⁰⁴ Rovněž se domnívám, že by česká trestněprávní úprava mohla být určitým způsobem inspirována úpravou krajní nouze v ustanoveních § 34 a § 35 německého trestního zákoníku, která hovoří o *„ospravedlňujícím stavu nouze“* a *„stavu nouze*

203 KUČTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekonstrukci trestního zákona. *Trestněprávní revue*, 2003, roč. 2, č. 2, s. 47

204 KUBOVÁ, Olga. K některým otázkám krajní nouze. *Bulletin advokacie*, 1998, roč. 9, č. 10, s. 49

vylučujícím vinu“ a zároveň bezvýhradně netrvá na způsobení méně závažného následku oproti tomu, který hrozil, ale jen stanovuje požadavek *přiměřenosti* prostředku použitého k odvracení hrozícího nebezpečí jeho povaze a závažnosti.²⁰⁵

Závěr

Jak jsem již v této diplomové práci mnohokrát zmiňoval, trestní právo je veřejnoprávním odvětvím s naprosto nezastupitelným společenským významem, neboť jeho úkolem je poskytovat ochranu subjektivním právům i oprávněným zájmům fyzických a právnických osob, jakož i esenciálním a zcela neopomenutelným hodnotám demokratické společnosti, jejichž dodržování je v demokratickém právním státě absolutně samozřejmé, a to pouze v nejzávažnějších, společensky nejškodlivějších případech jejich porušení či ohrožení. Je tak možno předpokládat, že trestní právo má ze všech právních odvětví pravděpodobně

²⁰⁵ § 34 a § 35 trestního zákoníku Spolkové republiky Německo, ve stavu k 1. 1. 2014

vůbec největší význam z hlediska zajištění řádné a dostatečné ochrany nejzákladnějších společenských hodnot.

Tyto hodnoty mají zpravidla povahu naprosto elementárních a stěžejních právních principů obecné povahy, na nichž musí být nutně vystaven právní řád každého demokratického právního státu. S ohledem na výše uvedené je tak velmi nežádoucí, aby zrovna trestní právo při ochraně těchto klíčových právních principů jakýmkoli způsobem selhávalo. Vzhledem k tomu, že jsem se domníval, že český trestní kodex (trestní zákoník) obsahuje některá ustanovení, která požadavku náležité ochrany nejdůležitějších právních principů a zabezpečení jejich respektování v právních vztazích všeho druhu zcela nevyhovují, rozhodl jsem se je v této diplomové práci podrobit právně-teoretické analýze s cílem nalezení optimální rovnováhy mezi právními principy, které mezi sebou v případě aplikace daného ustanovení vzájemně kolidují.

V praktické části práce jsem se tedy věnoval podrobnějšímu rozboru dvou vybraných ustanovení TZ, která já osobně považuji za nejvíce problematická, a to právě z hlediska výše uvedeného požadavku. V obou případech jsem poté skutečně dospěl k vcelku jednoznačnému závěru, že daná ustanovení opravdu nezajišťují ochranu zmiňovaných nepostradatelných právních principů způsobem hodným právního řádu demokratického právního státu. Zároveň jsem pevně přesvědčen o tom, že český trestní zákoník obsahuje i jiná obdobně problematická ustanovení, jejichž analýza nebyla předmětem této práce, neboť skrze limitovaný povolený rozsah diplomové práce jsem byl nucen se zde zabývat jen těmi ustanoveními, v nichž se mi rozpor s právními principy jeví být nejvíce markantním a nejzásadnějším.

Na závěr tedy mohu konstatovat, že, přestože českou trestněprávní úpravu považuji za zákonodárcem poměrně precizně sestavený a v obecné rovině také vcelku spolehlivě fungující soubor pozitivněprávních norem postihujících nejzávažnější formy protispolečenských jednání, český kodex trestního práva hmotného vykazuje určité nedostatky, které podle mého názoru nejsou zcela zanedbatelné, neboť se v jistých ohledech mohou ukázat být i velmi závažnými. Z toho důvodu považuji za nanejvýš vhodné, aby se tato zmíněná problematická ustanovení trestního zákoníku stala předmětem zkoumání příslušných orgánů veřejné moci v ČR, zejména Ústavního soudu, který by jakožto vrcholný orgán ochrany ústavnosti mohl iniciovat jejich zrušení a rovněž jejich následnou vhodnější legislativní formulaci.

Seznam použitých zdrojů

PRÁVNÍ PŘEDPISY:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 ze dne 16. 12. 1992, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR

Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR, ve znění pozdějších předpisů

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění účinném od 6. 2. 1991

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

Trestní zákoník Spolkové republiky Německo, ve stavu k 1. 1. 2014

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ODBORNÁ LITERATURA:

OSINA, Petr: *Teorie práva*. Praha: Leges, 2013, 240 s. ISBN 978-80-87576-65-6

TRYZNA, Jan: *Právní principy a právní argumentace. K vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. 1. vydání. Praha: Auditorium, 2010, 332 s. ISBN 978-80-87284-01-8

GERLOCH, Aleš: *Teorie práva*. 5. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 308 s. ISBN 978-80-7380-233-2

HARVÁNEK, Jaromír a kol.: *Teorie práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 501 s. ISBN 978-80-7380-104-5

HARVÁNEK, Jaromír a kol.: *Teorie práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně - Právnická fakulta, 2000, 342 s. ISBN 80-210-1791-0

SLÁMA, Milan: *Hledání přirozeného práva*. 1. vydání. Praha: Ústav práva a právní vědy, 2012, 352 s. ISBN 978-80-905247-1-2

FINNIS, John: *Natural law and natural rights*. 2nd edition. New York, 2011, 512 s.

SOBEK, Tomáš: *Právní myšlení. Kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva, 2011, 620 s. ISBN 978-80-87439-03-6

HOLLÄNDER, Pavel: *Filosofie práva*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, 421 s. ISBN 978-80-7380-366-7

HOLLÄNDER, Pavel: *Základy všeobecné státovědy*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, 429 s. ISBN 978-80-7380-395-7

- FULLER, Lon L.: *Morálka práva*. 1. vydání. Praha: Oikoymenth, 1998, 262 s. ISBN 8086005658
- SLÁDEČEK, Vladimír a kol.: *Ústava České republiky. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016
- RYCHETSKÝ, Pavel a kol. *Ústava ČR. Ústavní zákon o bezpečnosti ČR. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2015
- HUSSEINI, Faisal a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021. Čl. 39, s. 1219 - 1240. ISBN 978-80-7400-812-2
- LANGÁŠEK, Tomáš a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012
- DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2015
- ŠÁMAL, Pavel a kol.: *Trestní zákoník: komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5
- ŠÁMAL, Pavel: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-465-0
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-592-3
- BARTOŇ, Michal a kol.: *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, 608 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 6. vydání. Praha: Leges, 2017, 976 s.
- NOVOTNÝ, Oto a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2007, 1052 s.

ODBORNÉ ČLÁNKY:

- GÜRLICH, Richard: Základní zásady soukromého práva. *Novinky z rekodifikace - advokátní kancelář GÜRLICH & Co. 38/2013*, 2013, roč. 1, č. 38, s. 1
- ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. *Bulletin advokacie*, 2009, roč. 20, č. 10, s. 22
- MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Restorativní potenciál trestního práva hmotného. *Trestněprávní revue*, 2014, roč. 13, č. 10, s. 233

- ŠÁMAL, Pavel. Trestání v oblasti hospodářských trestných činů z hlediska jeho účelu a smyslu podle zákona včetně obecných principů a zásady subsidiarity trestní represe. In: ZOUFALÝ, Vladimír a kol. (eds.). *XX. Karlovarské právnícké dny - Jubilejní sborník*. Praha: Leges, 2012, s. 246
- JELÍNEK, Jiří: K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na právního nástupce. *Bulletin advokacie*, 2015, roč. 26, č. 5, s. 21
- OSINA, Petr: Problém nespravedlivého práva v teorii Johna Finnise. *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, 2016, roč. 4, č. 2, s. 5. ISSN 1339-3995
- TELEC, Ivo: Právní principy a některé jiné věci. *Právník*, 2002, roč. 142, č. 6, s. 621
- PROCHÁZKA, Antonín. Legalita, legitimita a kontinuita. *Právní rozhledy*, 1995, roč. 3, č. 10, s. 408
- HANUŠ, Libor: K materiální derogaci (interpretačním derogačním pravidlům). *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 24, s. 898
- KRATOCHVÍL, Jan: Test racionality: Skutečně vhodný test pro sociální práva? *Právník*, 2015, roč. 155, č. 12, s. 1052
- WINTR, Jan: Alexyho vážící formule. *Právník*, 2016, roč. 156, č. 5, s. 446 – 461
- MATIAŠKO, Maroš. K otázce věkové hranice trestní odpovědnosti. Realita a mystifikace. *Trestněprávní revue*, 2008, roč. 7, č. 7, s. 214
- VICHEREK, Roman. Jak trestat děti a trestně neodpovědné mladistvé. *Trestněprávní revue*, 2016, roč. 15, č. 1, s. 1
- ŠERÁ, Hana. Historické kořeny a východiska zakotvení lidských práv v systému práva. *Právní rozhledy*, 2020, roč. 28, č. 6, s. 207
- KUCHTA, Josef. Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního zákona. *Trestněprávní revue*, 2003, roč. 2, č. 2, s. 47
- KUBOVÁ, Olga. K některým otázkám krajní nouze. *Bulletin advokacie*, 1998, roč. 9, č. 10, s. 49

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- MORÁVEK, Jakub: *Model práva - vztah práva a morálky* [online]. *Bulletin-advokacie.cz*, 22. 3. 2013 [cit. 2022-07-19]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/model-prava-vztah-prava-a-moralky-vitezna-prace-kategorie-talent-roku-souteze-pravnik-roku-2012>

NOVÁK, František. *Děti za mřížemi: Hranice trestní odpovědnosti rozděluje svět* [online]. Euro.cz, 17. 3. 2017 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://www.euro.cz/politika/deti-za-mrizemi-hranice-trestni-odpovednosti-rozdeluje-svet-1336960>

BEBAROVÁ RUJBROVÁ, Zuzana. *Snížení hranice trestní odpovědnosti není řešením* [online]. Zrcadlo.net, 18. 5. 2016 [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: <http://zrcadlo.net/clanky/Snizeni-hranice-trestni-odpovednosti-neni-remenim-2870/>

JANOUSĚK, Artur, JANOUSĚK, Václav. *Za mříže už od 14 let. Poslanci chtějí nižší hranici trestní odpovědnosti* [online]. Idnes.cz, 5. 9. 2019 [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kriminalita-mladistvych-nasili-snizeni-pravni-odpovednosti.A190904_111059_domaci_blj

ŘEZNÍČEK, David. *Okolnosti vylučující protiprávnost* [online]. Reznicek.cz, 15. 2. 2020 [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: http://www.reznicek.cz/cs/?option=com_content&view=article&id=46:kontrola-veci-a-prohlidky-zamestnancu-provadene-zamestnavatelem&catid=11&Itemid=467

LUXOVÁ, Lucie. *Krajní nouze v trestním právu* [online]. Epravo.cz, 8. 7. 2015 [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/krajni-nouze-v-trestnim-pravu-98189.html>

JUDIKATURA:

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 2. 2013, sp. zn. IV. ÚS 2127/12-2 (25/2013 USn.)

Nález Ústavního soudu ze dne 10. 9. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 27/09 (199/2009 USn.)

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 9. 2006, sp. zn. II. ÚS 566/05 (170/2006 USn.)

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 10. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94 (46/1993 USn.)

Nález Ústavního soudu ze dne 4. 2. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 15/19 (18/2020 USn.)

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 11. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 22/13 (185/2013 USn.)

Nález Ústavního soudu ze dne 21. 12. 1993, sp. zn. Pl. ÚS 19/93 (1/1993 USn.)

Nález Ústavního soudu ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (13/1997 USn.)

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 7. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 9/09 (166/2009 USn.)

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 8. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 3/02 (105/2002 USn.)

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. III. ÚS 1716/16 (151/2016 USn.)

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 16. 8. 1971, sp. zn. 3 Tz 54/71 (R 26/1972 tr.)

Usnesení Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 11. 12. 1980, sp. zn. 3 To 72/80 (R 20/1982 tr.)

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010 (R 14/2011 tr.)

OSTATNÍ:

C. H. Beck: *Ministryně spravodlnosti ke sniženiu hranice trestní odpovědnosti*. Právní zpravodaj. 2010, č. 50 (PZ 50/2010)

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009, trestnímu zákoníku

Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá problematikou právních principů a problematických aspektů české trestněprávní úpravy z hlediska jejího souladu s nimi. Úvodní kapitola má výhradně výkladový (teoretický) charakter. Zabývám se v ní problematikou vztahu trestního práva a právních principů, přičemž zde nejprve nastiňuji nezastupitelnou úlohu trestního práva při ochraně a realizaci právních principů, následně pojednávám o zásadách trestního

práva hmotného jakožto základním korektivem trestněprávní úpravy, který má zajistit právě její bezvýjimečný soulad s ústavními i jinými právními principy, a posléze tuto kapitolu uzavírám výkladem o poměru trestního práva k jednotlivým konkrétním okruhům právních principů včetně morálky a spravedlnosti jakožto neprávních normativních systémů, neboť se domnívám, že právě tyto normativní systémy tvoří hodnotový základ pro celou řadu ryze právních principů, a tudíž i pro právní řád jako takový.

Kapitola druhá již má částečně praktický charakter, neboť představuje nezbytný teoretický úvod pro právně-teoretické rozbor, které jsou následně předmětem analytické části práce. Věnuji se v ní tedy problematice obecných metod právně-filozofické argumentace včetně testu proporcionality, který v praktické části práce využívám jako základní metodu poměrování kolidujících právních principů. Třetí a čtvrtá kapitola je poté každá věnována jednomu konkrétnímu vybranému ustanovení českého trestního zákoníku. Jde o ustanovení, která v rámci české trestněprávní úpravy považuji za vůbec nejproblematictější z hlediska požadavku zajištění náležité ochrany a respektování právních principů.

V každé z těchto kapitol se tak zprvu věnuji teleologickému výkladu daného ustanovení s cílem zjištění jeho smyslu a účelu, následně jeho obecné analýze, v níž například i porovnávám nejrůznější názorové proudy na danou problematiku z řad odborné veřejnosti, a na závěr na zkoumané ustanovení aplikuji test proporcionality za účelem přezkumu jeho souladu s právními principy. V případě, že dospěji k závěru, že zkoumané ustanovení je v rozporu s právními principy, navrhuji rovněž způsob legislativního ošetření dané záležitosti, který z tohoto hlediska považuji za vhodnější.

Klíčová slova

Právní principy, trestní právo, trestněprávní ochrana právních principů, zásady trestního práva, ústavní principy, hodnoty demokratické společnosti, poměr trestního práva k právním principům, morálka, spravedlnost, všeobecné společenské dobro, problematická ustanovení trestního zákoníku, právně-filozofická argumentace, princip proporcionality, soulad trestní legislativy s právními principy

Abstract

This thesis deals with the issue of legal principles and problematical aspects of the Czech criminal law in the area of its accordance with them. The first chapter is strictly theoretical. It is concentrated on the topic of the relationship between the criminal law and legal principles, especially the necessity of the criminal law for complete and reliable protection of the legal principles. Then, I deal with the topic of basic principles of criminal

law, which make the Czech criminal legislation to be in accordance with general legal principles, and last, I concentrate on the relationship between Czech criminal law and some certain areas of legal principles including morality and equity.

The second chapter is an introduction to the analytical part of the thesis. It concerns to the issue of basic methods of legally-theoretical argumentation including the principle of proportionality, which I mainly use in the practical part of the thesis. The third and fourth chapter both contain the analysis of one chosen provision of the Czech Criminal Code, which I consider to be the most problematical of the whole Czech criminal legislation. First, I realize the theological interpretation of the provision being analysed in order to find out its sense and purpose. Then, I compare some professional opinions on it and use some basic legally-theoretical argumentation. Finally, I apply the test of proportionality on the provision being analysed and in case I find out it is violating the legal principles, I suggest its more suitable legislative formulation to reach at least its partial compliance with them.

Key words

Legal principles, criminal law, criminal-law protection of legal principles, principles of criminal law, constitutional principles, values of democratic society, relationship between criminal law and legal principles, morality, equity, general social goodness, problematical provisions of the Czech Criminal Code, legally-philosophical argumentation, principle of proportionality, compliance of the Czech criminal legislation with legal principles